

The background of the entire page is a painting of a man in traditional Greek clothing, including a white shirt with a red and black vest and a red and white striped headscarf. He is standing in front of a rustic building with a thatched roof. The painting is in a folk-art style with visible brushstrokes.

Международная научная конференция
**«200 лет Греческой революции
(1821–2021): история, литература, культура»**

Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο
**«200 χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης
(1821–2021): ιστορία, λογοτεχνία, πολιτισμός»**

Тезисы конференции
Περίληψεις ανακοινώσεων

Москва, 16 ноября 2021 года
Μόσχα, 16 Νοεμβρίου 2021

МОСКОВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
имени М.В. ЛОМОНОСОВА
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ВИЗАНТИЙСКОЙ И НОВОГРЕЧЕСКОЙ ФИЛОЛОГИИ
АССΟCΙΑЦИЯ ΝΕΟΕΛΛΙΝΙΣΤΩΝ (ΡΟCΣΙΑ)

ΚΡΑΤΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙCΤΗΜΙΟ ΛΟΜΟΝΟCΟΦ ΤΗΣ ΜΟCΧΑC
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ CΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑC
ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ CΠΟΥΔΩΝ (ΡΟCΣΙΑ)

**Международная научная конференция
«200 лет Греческой революции
(1821–2021): история, литература, культура»**

**Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο
«200 χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης
(1821–2021): ιστορία, λογοτεχνία, πολιτισμός»**

Тезисы конференции
Περίληψεις ανακοινώσεων

Москва, 16 ноября 2021 года
Μόσχα, 16 Νοεμβρίου 2021

УДК 082
ББК 94.31
М43

Международная научная конференция «200 лет Греческой революции (1821–2021): история, литература, культура» (Москва, 16 ноября 2021 года) : тезисы конференции. — Москва : Издательство Московского университета, 2021. — 75, [1] с.

ISBN 978-5-19-011672-4

В сборник вошли тезисы докладов, представленных на филологическом факультете МГУ имени М. В. Ломоносова 16 ноября 2021 года в рамках Международной научной конференции «200 лет Греческой революции (1821–2021): история, литература, культура». Тематика докладов охватывает широкий спектр вопросов, связанных с Греческой революцией 1821 года, затрагивая проблемы изучения греческой истории, литературы, языка, фольклора и искусства.

Издание сборника осуществляется за счет гранта Министерства образования, культуры, спорта и молодежи Республики Кипр. Η παρούσα έκδοση πραγματοποιήθηκε με την οικονομική ενίσχυση του Υπουργείου Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας της Κυπριακής Δημοκρατίας.

УДК 082
ББК 94.31

ISBN 978-5-19-011672-4

© Коллектив авторов, 2021
© Филологический факультет МГУ
имени М. В. Ломоносова, 2021

Научное издание

Международная научная конференция
«200 лет Греческой революции (1821–2021):
история, литература, культура»

Тезисы конференции

Москва, 16 ноября 2021 года

Публикуется в авторской редакции

Оригинал-макет подготовлен на филологическом факультете МГУ
имени М. В. Ломоносова

Подписано в печать 12.11.2021. Формат 60×90/16. Усл. печ. л. 4,75. Тираж 67 экз.

Изд. № 11927. Заказ №

ИЗДАТЕЛЬСТВО
МОСКОВСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА

119991, Москва, ГСП-1, Ленинские горы, д. 1, стр. 15
(ул. Академика Хохлова, 11).
Тел.: (495) 939-32-91; e-mail: secretary@msupress.com
<http://msupress.com>

Отдел реализации.

Тел.: (495) 939-33-23; e-mail: zakaz@msupress.com

Отпечатано в типографии ООО «Паблит». 127282, Москва, ул. Полярная, д. 31В, стр. 1.

LOMONOSOV MOSCOW STATE UNIVERSITY
FACULTY OF PHILOLOGY
DEPARTMENT OF BYZANTINE
AND MODERN GREEK PHILOLOGY
SOCIETY OF MODERN GREEK STUDIES (RUSSIA)

200th Anniversary of the Greek Revolution (1821–2021): history, literature, culture

An International Scientific Conference

Conference Proceedings
Moscow, November 16, 2021

The volume contains the abstracts of papers presented at the International Scientific Conference on the 200th anniversary of the Greek Revolution held at the Lomonosov Moscow State University, Faculty of Philology, November 16, 2021. The papers cover a wide range of topics related to the Greek Revolution of 1821, addressing issues of the Greek history, literature, language, folklore and art.

Keywords: Greek revolution, 1821, Greek history, Greek literature, Greek culture, Greek language, Russian-Greek Relations, Greece

Ключевые слова: греческая революция, 1821, греческая история, греческая литература, греческая культура, греческий язык, русско-греческие связи, Греция

Содержание

<i>Μ. Γ. Βαρβούνης</i> Η συμβολή του Ευρωπαϊκού Φιλελληνισμού στη συλλογή και έκδοση των Ελληνικών Δημοτικών Τραγουδιών.....	6
<i>Β. Ε. Γριγορβέβα</i> Греческая революция 1821 г. в дискурсе российской прессы (по материалам журналов «Вестник Европы» и «Сын Отечества»).....	13
<i>Θ. Καραγκιοζόπουλος</i> Όψεις της Επανάστασης του 1821 στο θεατρικό έργο <i>Καποδίστριας</i> του Νίκου Καζαντζάκη.....	19
<i>Κ. Α. Κλιμοβα</i> Песенный фольклор Греческого восстания 1821 г. в зеркале его русских переводов.....	24
<i>Ν. Μαχά-Μπιζούμη</i> Οι πολλαπλές όψεις της ενδυματολογικής πραγματικότητας των Ελλήνων στα επαναστατικά και μετεπαναστατικά χρόνια.....	29
<i>Α. Μπέσιος</i> Η μορφή του Κολοκοτρώνη στην ελληνική δραματουργία του 20ού και 21ου αιώνα.....	36
<i>Γ. Ναθαναήλ</i> Εικαστικές αποτυπώσεις φορεσιών Ελλήνων αγωνιστών του 1821 σε σχέση με πρόσωπα, τόπους και ιστορικά γεγονότα που συνδέονται με τη Ρωσία.....	43
<i>Ε. Özsüer</i> Μέσα από τις Οθωμανικές Πηγές «Η Εξέγερση του Μοριά».....	49
<i>Ν. Ρουμπής</i> Ταξίδι στα Βαλκάνια μέσα από την πένα του Σάκη Τότλη και την κινηματογραφική ματιά του Σωτήρη Γκορίτσα: μια συγκριτική προσέγγιση.....	54
<i>Κ. Τικτοπούλου, Φ. Κοϊδάκη, Δ. Χρήστου, Γ. Τσουμάκας</i> Αναζητώντας την έννοια του έθνους στην ελληνική πεζογραφία του 19 ^{ου} αιώνα.....	59
<i>Α. Φωτάκης, Γ. Γκολφινόπουλος, Δ. Λαμπροπούλου</i> Η Ασφάλεια του Έθνους: Δημόσια Τάξη και Κρατική Ανασυγκρότηση στη Μεταπολεμική Ελλάδα.....	64
<i>Χ. Χαρακόπουλος, Τ. Τσιλιμένη</i> Δημιουργική γραφή στην εκπαίδευση με έμπνευση από πίνακες ζωγραφικής: η περίπτωση του Θεόδωρου Βρυζάκη για το 1821.....	70

CONTENTS

<i>M. G. Varvounis</i>	
The contribution of European Philhellenism in collecting and publishing Greek Folk Songs.....	11
<i>V. E. Grigoryeva</i>	
The Greek Revolution of 1821 in the discourse of the Russian press (based on the materials of the magazines «Vestnik Yevropy» and «Syn Otechestva»)...	17
<i>Th. Karagkiozopoulos</i>	
Aspects of the Revolution of 1821 in the play Kapodistrias by Nikos Kazantzakis.....	22
<i>K. Klimova</i>	
Modern Greek Folksongs of 1821 Revolution through their translations into Russian.....	28
<i>N. Macha-Bizoumi</i>	
The multiple aspects of the Greek costume reality in the revolutionary and post-revolutionary years.....	34
<i>A. Blesios</i>	
The figure of Kolokotronis in the Greek dramaturgy of the 20 th and 21 st century..	41
<i>G. Nathanail</i>	
Depictions of Greek Warriors at the Greek War of Independence in relation with people, places or historic facts connected with Russia.....	47
<i>E. Özsüer</i>	
Through the Ottoman Sources “The Peloponnese Revolt”.....	52
<i>N. Roubis</i>	
Journey to the Balkans through the pen of Sakis Totlis and the cinematic look of Sotiris Goritsas: a comparative approach.....	58
<i>K. Tiktoupoulou, F. Koidaki, D. Christou, G. Tsoumakas</i>	
Searching the concept of nation in 19 th century Greek prose fiction.....	62
<i>A. Fotakis, G. Gkolfinopoulos, D. Lampropoulou</i>	
Securing Mobility in the Nation: Public Order and State Reconstruction in post-war Greece.....	68
<i>Ch. Charakopoulos, T. Tsilimeni</i>	
Creative writing in education inspired by paintings: the case of Theodoros Vryzakis on 1821.....	74

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΣΥΛΛΟΓΗ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ

Μ. Γ. Βαρβούνης

*Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή, Ελλάδα
mvarv@otenet.gr*

Στην ανακοίνωση αυτή εξετάζεται το πώς ο φιλελληνισμός σχετίστηκε όχι μόνο με την επανάσταση του 1821, αλλά συνεχίζοντας να υπάρχει και μετά την επαναστατική περίοδο συνδέθηκε με την καταγραφή και έκδοση ελληνικών δημοτικών τραγουδιών. Οι ευρωπαίοι φιλέλληνες κατέγραψαν πολλά ελληνικά δημοτικά τραγούδια, και μάλιστα σε περιόδους που ανάλογες ενασχολήσεις ήταν μάλλον σπάνιες για τον επιστημονικό κόσμο, δεδομένου ότι ο λαϊκός πολιτισμός δεν είχε αναγνωριστεί ακόμη ως πεδίο έρευνας και μελέτης.

Λέξεις-κλειδιά: Ελληνικά Δημοτικά τραγούδια, Ευρωπαϊκός Φιλελληνισμός, συλλογή δημοτικών τραγουδιών, έκδοση δημοτικών τραγουδιών, λαϊκός πολιτισμός, έντεχνος λαϊκός λόγος

1. Εισαγωγή

Την ελληνική λαογραφική βιβλιογραφία έχει απασχολήσει αρκετές φορές η σχέση ανάμεσα στο κίνημα του φιλελληνισμού και στην καταγραφή στοιχείων του ελληνικού παραδοσιακού πολιτισμού, καθώς είναι γνωστό ότι υπήρξε στενή διασύνδεση μεταξύ τους. Έναν από τους βασικότερους πυλώνες του φιλελληνισμού αποτελεί η προσπάθεια ανίχνευσης αρχαίων πολιτισμικών επιβιωμάτων στο λαϊκό πολιτισμό των νεοελλήνων. Η προσπάθεια αυτή, οδήγησε τόσο στη συλλογή λαογραφικής ύλης, όσο και στην ενίσχυση της πεποίθησης ότι οι υπόδουλοι στους Οθωμανούς Έλληνες άξιζαν της βοήθειας των ευρωπαϊκών λαών και κρατών για να αποκτήσουν την ελευθερία τους [Van Steen 2010: 34–35]. Και είναι αυτός ο βασικός λόγος για τον οποίο

οι ευρωπαίοι λόγιοι ασχολήθηκαν με τη συλλογή ελληνικών δημοτικών τραγουδιών, καθώς στους στίχους τους προσπαθούσαν να βρουν λείψανα του ένδοξου αρχαιοελληνικού παρελθόντος, το οποίο οι ίδιοι μετά την αναγέννηση και με πιο πρόσφατη αφετηρία το κίνημα του διαφωτισμού θαύμαζαν και μελετούσαν [Tsagas 2011: 30].

2. Η μέθοδος και οι βασικές αρχές της συλλογής των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών

Η σχέση ανάμεσα στην συλλογή δημοτικών τραγουδιών και τον φιλελληνισμό βρίσκεται το αποκορύφωμά της στην περίπτωση του Γάλλου Claude Fauriel [Πολίτης 1999, Αλεξιάδης 2015], οι οποίοι και έχουν ερευνήσει διάφορες πτυχές της διαδικασίας αυτής, ώστε να μην χρειάζεται ίσως περαιτέρω έρευνα για το ζήτημα.

Ωστόσο, υπάρχουν πολλές ακόμη άξιες λόγου περιπτώσεις, που αξίζει να μελετηθούν. Κι αυτό επειδή η σχέση ανάμεσα στον φιλελληνισμό και την καταγραφή και έκδοση στοιχείων του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού, πρωτίστως αλλά όχι αποκλειστικά δημοτικών τραγουδιών, ανάγεται σε εποχές κατά πολύ προγενέστερες του «*αιώνα των επαναστάσεων*», κατά την γνωστή και εμβληματική έκφραση του Eric J. Hobsbawm.

Ήδη το 1676 ο Γάλλος de La Guilletière, στο βιβλίο του για την αρχαία και νεότερη Λακωνία διατυπώνει με σαφήνεια τους στόχους αυτούς, καθώς θεωρεί τα δημοτικά τραγούδια άξια σύγκρισης προς τα ποιήματα της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας. Όπως όμως παρατηρεί ο Δ. Α. Πετρόπουλος [1953–1954: 55] ούτε ο La Guilletière ούτε και άλλος από τους συγγραφείς και τους περιηγητές της εποχής δημοσίευσαν συλλογή τραγουδιών ή εθίμων του ελληνικού λαού. Όμως, από τα τέλη του 18^{ου} και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα παρατηρείται μια αξιοσημείωτη στροφή των περιηγητών στην συλλογή και καταγραφή στοιχείων του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού, στα πλαίσια της μελέτης της «λαϊκής ψυχής» κάθε εθνότητας, που αποτελεί βασικό πρόταγμα του ρομαντισμού. Είναι λοιπόν ο ρομαντισμός που συνιστά το βασικό σημείο επαφής και συσχέτισης περιηγητισμού και φιλελληνισμού, όσον αφορά στη συλλογή και καταγραφή στοιχείων του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού [Πολίτης 2010: 34].

3. Ο Claude Fauriel και το έργο του: τα πριν και τα μετά

Όσον αφορά τα δημοτικά τραγούδια, πρέπει να σημειώσουμε ότι καταγράφés και δημοσιεύσεις τους υπάρχουν και πριν τον Fauriel, ο οποίος ως γνωστόν

εξέδωσε σε δύο τόμους τη συλλογή του στο Παρίσι, το 1824 και το 1825 [Πετρόπουλος 1953–1954: 58–68]. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις σχετικές εκδόσεις του 1771 από τον Guys, του 1800 από τους Dimo και Nicolo Stephanopoli, του 1805 από τον Fr. Pouqueville, την συλλογή του 1814 από τον Werner von Haxthausen [Μέγας 1936, Κουγέας 1952, Σούλης 1951], η οποία παρέμεινε ανέκδοτη και εκδόθηκε το 1935, του 1819 από τον Ed. Dodwell, του 1820 από τον Thos — Smart Hughes, του 1822 από τον Bart. G. Niebuhr η οποία παρέμεινε επίσης ανέκδοτη και δημοσιεύθηκε το 1952.

Όπως και παραπάνω αναφέρθηκε, η συλλογή του Fauriel υπήρξε πραγματικό ορόσημο στην προσπάθεια αυτή για την εποχή της. Ελληνικά δημοτικά τραγούδια από τη συλλογή αυτή, αλλά και κομμάτια ολόκληρα και μεταφράσεις της δημοσιεύθηκαν και από άλλους ευρωπαίους συγγραφείς και διανοούμενους, όπως οι N. Lemercier το 1824, Wilhelm Müller, Jacob Hölscher, W. v. Lüdemann, Ludwig Lucius και Georg Reiner το 1825, N. Γκνέντιτς το 1825 στα ρωσικά, E. F. von Schmidt-Phiseldeck το 1827 και Pirro Aporti το 1881 στα ιταλικά [Πετρόπουλος 1953–1954: 72–78].

Παραλλήλως, συνέχισαν να εμφανίζονται και άλλες συλλογές ελληνικών δημοτικών τραγουδιών σε ευρωπαϊκές εκδόσεις, που είτε προέρχονταν από επιτόπια συλλογή του εκδότη, είτε από Έλληνες φοιτητές στα πανεπιστήμια της Ευρώπης και από σχετική αλληλογραφία των εκάστοτε εκδοτών. Στην πρώτη περίπτωση, ήταν συχνά τα λάθη, καθώς οι περιηγητές σπάνια γνώριζαν τα κατά τόπους ελληνικά γλωσσικά ιδιώματα, και συχνά στηρίζονταν σε μεταφραστές, οι οποίοι για διάφορους λόγους δεν απέδιδαν πιστά όσα άκουγαν [Varvounis 1998: 220–221].

Παραλλήλως το φιλελληνικό κίνημα έδωσε πολλές ακόμη προσπάθειες καταγραφής και δημοσίευσης ελληνικών δημοτικών τραγουδιών. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε στα γερμανικά τις ανάλογες εκδόσεις των Carl Iken (1825, 1827), O. M. Baron von Stackelberg (1826), W. v. Lüdemann (1826), Karl Theodor Kind (1827, 1833, 1835, 1844, 1849), F. A. Ukert (1833), Ludwig Ross (1840, 1848), J. M. Firmenich (1840), Ludwig Stephani (1843), Daniel H. Sanders (1844), Adolf Elissen (1846) καθώς και τη συλλογή του αξιωματικού του βαναρικού στρατού F. X. M. A. von Predl (1832–1835) που δημοσιεύθηκε το 1937 [Πετρόπουλος 1953–1954: 91, Maufroy 2011: 144–147].

Στα αγγλικά τις σχετικές δημοσιεύσεις των Ch. Brinsley Sheridan (1825), Paul Maria Leopold Joss (1826), William Martin Leake (1830,

1835), Robert Pashley (1837). Στα γαλλικά τις συλλογές των Voutier (1826), Louise Sw. Belloc (1825), D' Orient de Bellegarde (1829), Ed. Quinet (1830), J.-A. Buchon (1843), και στα ιταλικά τη συλλογή του N. Tommaseo (1842) [Ζώρας 1938: 1160], που είναι γνωστό ότι υπήρξε βασικό εγχειρίδιο μελέτης για τον ποιητή Διονύσιο Σολωμό [Καλογεροπούλου-Μεταλληνού 1986].

Οι συλλογές αυτές οφείλονται εν πολλοίς στον φιλελληνισμό των συντακτών τους, και αποτέλεσαν μέσο για γνωριμία πολλών ευρωπαίων λογίων και διανοητών με τον ελληνικό λαϊκό πολιτισμό, στα μέσα περίπου του 19^{ου} αιώνα, όπως έχει συστηματικά αποδείξει ο Γ. Κ. Σπυριδάκης [1953–1954: 110–118].

4. Τα ζητήματα της πρωτοτυπίας και της αυθεντικότητας

Από την άλλη πλευρά, στις περιπτώσεις της δια αλληλογραφίας συλλογής δημοτικών τραγουδιών, ο συλλογέας και εκδότης στηριζόταν στην αξιοπιστία των πληροφορητών του, την οποία κατά κανόνα δεν μπορούσε να ελέγξει. Γι' αυτό και βρίσκουμε στις συλλογές αυτές τα λεγόμενα «πλαστά», δηλαδή «πεπλασμένα, πεποιημένα, φτιαχτά» δημοτικά τραγούδια, που είναι μεν μέσα στο πνεύμα του ελληνικού δημοτικού τραγουδιού, όμως δεν προέρχονται από την ανώνυμη προφορική παράδοση. Αντιθέτως πλάστηκαν πάνω στα χνάρια της, και κάποτε ενσωματώθηκαν στην παράδοση δια της αναπαραγωγής τους.

Οι δύο αυτές επισημάνσεις αποσκοπούν στο να προϋδεάσουν τον ερευνητή ότι το υλικό που εντοπίζει στις συλλογές αυτές δημοτικών τραγουδιών πρέπει να διασταυρώνεται και να αντιμετωπίζεται πάντα με επιφύλαξη.

5. Συμπεράσματα

Από τα παραπάνω συνάγεται ότι πρωταγωνιστεί στις εκδόσεις ελληνικών δημοτικών τραγουδιών ο γερμανικός φιλελληνισμός [Βαρβούνης 1998: 106–108], και έπεται ο γαλλικός, όπου η συλλογή του Fauriel λειτουργούσε πάντοτε ως αξεπέραστο πρότυπο, και ο αγγλικός. Όσο για την διαπίστωση της όντως φιλελληνικής ιδεολογικής βάσης αυτής της προσπάθειας, αρκεί η ανάγνωση των εισαγωγών και των σχολίων που συνοδεύουν τα τραγούδια, στα προαναφερθέντα έργα, για να διαπιστώσει κανείς την ζέουσα φιλελληνική διάθεση και ταυτότητα των συλλογέων [Μπίλλα 2006: 371], συγγραφέων και εκδοτών τους.

Βιβλιογραφία

- Αλεξιάδης Μ. Α.* Κλοντ Φοριέλ και φιλελληνισμός. Αθήνα: Γρηγόρης, 2015.
- Βαρβούνης Μ. Γ.* Γερμανοί εκδότες ελληνικών δημοτικών τραγουδιών // *Ενδοχώρα* 60, 1998. Σ. 105–109.
- Ζώρας Γ.* Θωμαζαίος και Φωριέλ. Ανέκδοτη αλληλογραφία για τα δημοτικά μας τραγούδια // *Νέα Εστία* 24, 1938. Σ. 1159–1160.
- Καλογεροπούλου-Μεταλληνού Β.* Ληξουριώτικα χειρόγραφα. Άγνωστη πηγή του Δ. Σολωμού και του Ν. Tommaseo. Αθήνα: Δόμος, 1986.
- Κουγέας Σ.* Η προς τους Έλληνες και τα δημοτικά τραγούδια των Ελλήνων αγάπη του Niebuhr // *Ελληνικά* 12, 1952. Σ. 273–300.
- Μέγας Γ. Α.* Μία παλαιά συλλογή τραγουδιών του λαού μας // *Νέα Εστία* 19, 1936. Σ. 460–462.
- Μπίλλα Π.* Η αναζήτηση της ελληνικής ταυτότητας μέσα από τους προλόγους των Συλλογών Ελληνικών Δημοτικών Τραγουδιών (1824–1914). Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο, 2006.
- Πετρόπουλος Δ. Α.* Συμβολή εις την βιβλιογραφίαν των Ελληνικών Δημοτικών Τραγουδιών (1771–1850) // *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 8, 1953–1954. Σ. 54–109.
- Πολίτης Α.* Η ανακάλυψη των ελληνικών δημοτικών τραγουδιών: προϋποθέσεις, προσπάθειες και η δημιουργία της πρώτης συλλογής. Αθήνα: Θεμέλιο, 1999.
- Πολίτης Α.* Το δημοτικό τραγούδι. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2010.
- Σούλης Γ.* Γύρω από τη συλλογή των δημοτικών τραγουδιών του Haxthausen // *Νέα Εστία* 50, 1951. Σ. 1218–1220.
- Σπυριδάκης Γ. Κ.* Περί τον καταρτισμόν των συλλογών δημοδών ασμάτων Th. Kind (1833) και Γ. Χρ. Χασιώτου (1866) // *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου* 8, 1953–1954. Σ. 110–123.
- Maufroy S.* Le philhellénisme franco-allemand (1815–1848). Paris: Belin, 2011.
- Tsagas N. M.* Philhellenés Français avant la Revolution Grecque de 1821 [Bonaparte et les Grecs]. Piree: Notios Anemos, 2011.
- Van Steen G.* Liberating Hellenism from the Ottoman Empire. Comte de Marcellus and the Last of Classics. New York: Palgrave Macmillan US, 2010.
- Varvounis M. G.* El filhelenismo aleman y las canciones populares Griegas (1805–1861) // *Erytheia. Revista de Estudios Bizantinos y Neogriegos* 19, 1998. P. 219–225.

THE CONTRIBUTION OF EUROPEAN PHILHELLENISM IN COLLECTING AND PUBLISHING GREEK FOLK SONGS

M. G. Varvounis

Democritus University of Thrace, Komotini, Greece
mvarv@otenet.gr

In this paper we examine how philhellenism was related not only to the revolution of 1821, but continuing to exist after the revolutionary period was linked to the recording and publication of Greek folk songs. European philhellenes recorded many Greek folk songs, and even at times when such activities were rather rare for the scientific world, since popular culture had not yet been recognized as a field of research and study. The main collectors of folk songs and their collections are examined with references to their work. Reference is also made to the way in which they worked and their work is evaluated. Finally, the evaluations for these collections of Greek Folk Songs that exist in the modern Greek folklore bibliography, are examined. It follows from the above that German philhellenism is leading in the collection of Greek folk songs, followed by French and English philhellenism.

Keywords: *Greek Folk Songs, European Philhellenism, collection of folk songs, publication of folk songs, popular culture, Folk Literature*

References

- Alexiadis M. A.* Klont Foriel kai filellinismos. Athens: Grigoris, 2015.
Varvounis M. G. Germanoi ekdotes ellinikon dimotikon tragoudion // *Endochora* 60, 1998. P. 105–109.
Zoras G. Thomazaios kai Foriel. Anekdoti allilografia gia ta dimotika mas tragoudia // *Nea Estia* 24, 1938. P. 1159–1160.
Kalogeropoulou-Metallinou V. Lixouriotika cheirografa. Agnosti pigi tou D. Solomou kai tou N. Tommaseo. Athens: Domos, 1986.

- Kougeas S.* I pros tous Ellinas kai ta dimotika tragoudia ton Ellinon agapi tou Niebuhr // *Ellinika* 12, 1952. P. 273–300.
- Megas G. A.* Mia palaia syllogi tragoudion tou laou mas // *Nea Estia* 19, 1936. P. 460–462.
- Billa P.* I anazitisi tis ellinikis taftotitas mesa apo tous prologous ton Syllogon Ellinikon Dimotikon Tragoudion (1824–1914). Corfu: Ionian University, 2006.
- Petropoulos D. A.* Symvoli eis tin vivliografian ton Ellinikon Dimotikon Tragoudion (1771–1850) // *Epetiris Laografikou Archeiou* 8, 1953–1954. P. 54–109.
- Politis A.* I anakalypsi ton ellinikon dimotikon tragoudion: proypotheseis, prospatheies kai i dimiourgia tis protis syllogis. Athens: Themelio, 1999.
- Politis A.* To dimotiko tragoudi. Heraklion: Crete University Press, 2010.
- Soulis G.* Gyro apo ti syllogi ton dimotikon tragoudion tou Haxthausen // *Nea Estia* 50, 1951. P. 1218–1220.
- Spyridakis G. K.* Peri ton katartismon ton syllogon dimodon asmaton Th. Kind (1833) kai G. Chr. Chasiotou (1866) // *Epetiris Laografikou Archeiou* 8, 1953–1854. P. 110–123.
- Maufroy S.* Le philhellénisme franco-allemand (1815–1848). Paris: Belin, 2011.
- Tsagas N. M.* Philhellenés Français avant la Revolution Grecque de 1821 [Bonaparte et les Grecs]. Piree: Notios Anemos, 2011.
- Van Steen G.* Liberating Hellenism from the Ottoman Empire. Comte de Marcellus and the Last of Classics. New York: Palgrave Macmillan US, 2010.
- Varvounis M. G.* El filhelenismo aleman y las canciones populares Griegas (1805–1861) // *Erytheia. Revista de Estudios Bizantinos y Neogriegos* 19, 1998. P. 219–225.

ГРЕЧЕСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ 1821 Г. В ДИСКУРСЕ РОССИЙСКОЙ ПРЕССЫ (ПО МАТЕРИАЛАМ ЖУРНАЛОВ «ВЕСТНИК ЕВРОПЫ» И «СЫН ОТЕЧЕСТВА»)

В. Е. Григорьева

*Санкт-Петербургский государственный университет,
Санкт-Петербург, Россия
grigorevav060@gmail.ru*

Доклад посвящен анализу публикаций, связанных с Греческой революцией, а также использованной в них риторики в «Вестнике Европы» и «Сыне Отечества» 1821 г. В это время выработались две диаметрально противоположные точки зрения на происходившие события, выразителями которых стали данные издания.

Ключевые слова: *Греческая революция, Российская империя, периодическая печать, «Вестник Европы», «Сын Отечества»*

1. Введение

Греческая революция нашла широкое отражение в российской прессе: она упоминалась неоднократно в самых различных газетах и журналах. Однако в печати 1820-х гг. была сильна цензура, что препятствовало свободному выражению различных мнений. Данное ограничение могли обходить путем издания иностранных статей и заметок, что, по мнению И. С. Достян, снижало ответственность редакторов и издателей за смысл подобных публикаций, зачастую содержащих довольно смелые мысли [Достян 1980: 146]. Однако использование зарубежной печати можно объяснить и тем, что она являлась основным источником информации в то время [Белоусов 2021: 314]. Соответственно, «греческая» тематика также фигурировала в журналах через призму европейской (в основном, английской, французской, австрийской) прессы.

Подобный подход приводил к тому, что для каждого отдельного издания набор зарубежных публикаций отличался. Получаемые известия при этом носили подчас очень противоречивый характер. Постепенно в прессе сформировались две трактовки Греческой революции: с одной стороны, предпринимались попытки объявить ее частью общего революционного движения, охватившего всю Европу, с другой, признавался национально-освободительный характер, исключавший революционную составляющую. Наиболее ярко эти взгляды проявились в крупных журналах «Вестник Европы» и «Сын Отечества».

2.

«Сын Отечества» и «Вестник Европы» — это журналы, содержащие в себе различные статьи на литературные, исторические, общественно-политические темы, а также колонки новостей. Если первый, редактором которого являлся Н. И. Греч, обычно ассоциируется с декабристами и близкими им по духу людьми, то второй известен своим консервативным характером. Различная направленность изданий проявилась в выборке материалов для освещения Греческой революции и использованных ими средствах для репрезентации этой темы. О некоторых из них стоит сказать отдельно.

Прежде всего, сквозной в освещении восстания является тема жестокости, сопровождающая большинство новостей. Нужно сказать о том, что в Европе о насильственных действиях повстанцев практически ничего не знали, в то время как действия турок рассматривались достаточно подробно [Stites 2014: 214]. Подобный взгляд представлен в «Сыне Отечества». В нем греки сравниваются с древними героями, например, царем Леонидом, а их противников называют варварами [Сын Отечества 1821: 237], что может иметь как привычное нам значение разрушителей и жестоких людей, так и отсылать к смыслу этого слова, который использовали в античном мире (варвар, т.е. чужеземец). В то же время на беспощадности восставших заостряется не так много внимания, однако статьи наполнены детальным описанием турецких преступлений. «Вестник Европы», при таком же негативном отношении к войскам Османской империи, создает образ всеобщего разрушительного движения, его интерпретация сводится к тому, что ужасы революции глобальны и включают в себя междоусобные войны, измены, массовые убийства

[Вестник Европы 1821: 62–63]. Фактически, при таком раскладе греческих повстанцев нельзя назвать в этой ситуации невинными людьми, для достижения своих целей они также используют насилие.

При том, что «Сын Отечества» однозначно отвергает революционную составляющую греческого восстания, «Вестник Европы» настаивает на ней по крайней мере первые месяцы после выступления А. Ипсиланти, хотя и содержит противоречивые заметки, позволяющие усомниться в твердости этой позиции. Отношение к ним показывает даже то, как их обычно называют в новостных сводках: мятежники и инсургенты, т.е. выступающие против правительства, в «Вестнике Европы», греки и христиане в «Сыне Отечества».

К еще одному интересному способу представления Греческой революции на страницах журналов можно отнести повсеместное использование религиозной тематики, придание греко-турецкому конфликту статуса священной войны. С. М. Соловьев приводит цитаты К. Меттерниха, рассуждающего о трансформации бунтовщиков в единоверцев [Соловьев 1877: 503–504]. В журнале это проявлялось, во-первых, в частом именовании восставших христианами и противопоставлении их мусульманам, во-вторых, путем создания видимости поддержки христианства и, соответственно, греков самим турецким населением.

Среди интересных способов приблизить Греческую революцию к читателям, заставить их сочувствовать грекам можно выделить апеллирование к историческому прошлому самой России. Речь идет о массовом использовании понятия «ига» в прессе 1820-х гг. Оно прочно вошло в употребление во многом благодаря деятельности Н. М. Карамзина, использовавшего его для того, чтобы описать взаимоотношения Руси и Золотой Орды. В печати 1820-х гг. очень часто можно встретить упоминания разного «ига»: турецкого или, в «Сыне Отечества», ига Кортесов в отношении короля Жуана VI, т.е. круг использования в это время далеко не ограничивался Османской империей или Золотой Ордой. Но не поддается сомнению, что его затрагивание должно было вызывать негативные ассоциации с тем самым «татарским игом», которое привело к отставанию России от Европы.

В то же время, в течение 1821 г. пресса (главным образом, «Вестник Европы») пыталась связать события на Балканах с деятельностью некоего тайного общества, также подготовившего выступления в Неаполе,

Пьемонте. Активно обсуждалась возможность того, что восстание греков и Пьемонтская революция — порождения адского начала [Вестник Европы 1821: 63–64]. Подобные выражения также обращают читателей к религиозной тематике. Но если обычно с ее помощью Греческую революцию объявляли священной войной, то здесь все наоборот — религия служит для того, чтобы показать ее негативный характер. Интересно, что большинство подобных публикаций связано с такими иностранными изданиями, как, например, «Австрийский наблюдатель», находившийся под влиянием К. Меттерниха. А он, в свою очередь, активно навязывал Европе образ врага в виде невидимого конспиративного центра в Париже [Андреева 2008: 25].

3. Заключение

На основании анализа риторики журналов были выделены некоторые аспекты представления революции в прессе. Для начала стоит сказать о явной противоречивости взгляда на греческое движение. В течение первого года восстания происходило формирование двух полярных точек зрения, доминирующей из которых постепенно уже к концу года становится осторожная поддержка греков. При помощи обращения к исторической и религиозной тематике, а также отрицания революционного характера восстания «Сын Отечества» пытается создать образ справедливой войны против турок, которые выставляются завоевателями. С другой стороны, используя через иностранную печать конспирологические мотивы, затрагивая темы заговоров и постоянно напоминая о пагубности революции, «Вестник Европы» настаивает на всеобщности и разрушительности выступлений, охвативших разные государства.

Естественно, иногда различные мнения в журналах переплетались, но, тем не менее, в каждом из них господствовало то или иное воззрение.

Список литературы

- Андреева Т. В. Александр I и мифологема «Всеевропейского заговора революционеров» // Вестник Санкт-Петербургского университета. История 4-1, 2008. С. 25–34.
- Белоусов М. С., Белоусов А. С., Куру А. И. Создание Царства Польского в дискурсе российской прессы // Научный диалог 3, 2021. С. 309–327.
- Выписка из Австрийского наблюдателя // Вестник Европы 9, 1821. С. 62–69.

- Выписки о делах и судьбе Греков* // Вестник Европы 17, 1821. С. 51–65.
Достян И. С. Русская общественная мысль и балканские народы. От Радищева до декабристов. М.: Наука, 1980.
Новости политические [Турция] // Сын Отечества 31, 1821. С. 236–239.
Соловьев С. М. Император Александр Первый: Политика — дипломатия. СПб.: Тип. М. М. Стасюлевича, 1877.
Stites R. The Four Horsemen: Riding to Liberty in Post-Napoleonic Europe. Oxford: Oxford University Press, 2014.

THE GREEK REVOLUTION OF 1821 IN THE DISCOURSE OF THE RUSSIAN PRESS (BASED ON THE MATERIALS OF THE MAGAZINES «VESTNIK YEVROPY» AND «SYN OTECHESTVA»)

V. E. Grigoryeva

Saint Petersburg State University, Saint Petersburg, Russia
grigorevav060@gmail.ru

The report deals with the analysis of publications related to the Greek Revolution and the rhetoric used in the «Vestnik Yevropy» and «Syn Otechestva» of 1821. At that time two diametrically opposed points of view on the events developed, which were expressed in these periodicals.

Keywords: *Greek Revolution, Russian Empire, periodical press, «Vestnik Yevropy», «Syn Otechestva»*

References

- Andreyeva T. V.* Aleksandr I i mifologema «Vseyevropeyskogo zagovora revolyutsionerov» // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Istoriya 4-1, 2008. P. 25–34.
Belousov M. S., Belousov A. S., Kuru A. I. Sozdaniye Tsarstva Polskogo v diskurse rossiyskoy pressy // Nauchnyy dialog 3, 2021. P. 309–327.
Vypiska iz Avstriyskogo nablyudatelya // Vestnik Yevropy 9, 1821. P. 62–69.
Vypiski o delakh i sudbe Grekov // Vestnik Yevropy 17, 1821. P. 51–65.
Dostyan I. S. Russkaya obshchestvennaya mysl i balkanskiye narody. Ot Radishcheva do dekabristov. Moscow: Nauka, 1980.

Novosti politicheskiye [Turtsiya] // Syn Otechestva 31, 1821. P. 236–239.

Solovyev S. M. Imperator Aleksandr Pervyy: Politika — diplomatiya. Saint Petersburg: M. M. Stasyulevich, 1877.

Stites R. The Four Horsemen: Riding to Liberty in Post-Napoleonic Yeuropa. Oxford: Oxford University Press, 2014.

ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821 ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΟ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Θ. Καραγκιοζόπουλος

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, Ελλάδα
thomask91thes@gmail.com*

Στην έμμετρη ποιητική τραγωδία *Καποδίστριας* ο Νίκος Καζαντζάκης αποτυπώνει τα προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας και του νεοσυγκροτηθέντος ελληνικού κράτους, με υπόβαθρο τις κοινωνικο-πολιτικές δυνάμεις που έδρασαν στην Επανάσταση του 1821. Ο Καζαντζάκης διατηρεί εύστοχα τα ιστορικά πρόσωπα που έπαιξαν καταλυτικό ρόλο τόσο στη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, όσο και στην επώδυνη διαδικασία δημιουργίας κράτους, χωρίς να χρησιμοποιεί τα έντονα μεταφυσικά στοιχεία που πλημμυρίζουν άλλα έργα του. Στο έργο πρωταγωνιστούν σημαντικές μορφές του 1821. Εισάγοντας τους χαρακτήρες συνδέει το έργο με την ιστορική πραγματικότητα. Επίσης, παρουσιάζει την κοινωνικο-πολιτική σύγκρουση συμφερόντων και ανθρωπίνων παθών.

Λέξεις-κλειδιά: Επανάσταση, ιστορία, Καζαντζάκης, Καποδίστριας, κοινωνική κριτική, διαχρονικότητα

1. Εισαγωγή

Στην ποιητική έμμετρη τραγωδία του Νίκου Καζαντζάκη *Καποδίστριας*, η οποία γράφεται από τον Μάιο έως τον Ιούνιο του 1944, ο ιστορικός χρόνος τοποθετείται στην Ελλάδα της περιόδου 1828–1831. Εδώ, ο συγγραφέας αποτυπώνει τα προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας και του νεοσυγκροτηθέντος ελληνικού κράτους, με υπόβαθρο τις κοινωνικο-πολιτικές δυνάμεις που έδρασαν στην Επανάσταση του 1821. Ο Καζαντζάκης με πρωτότυπο και κριτικό στοχασμό διατηρεί στην τραγωδία του τις ιστορικές ρίζες των διακυβευμά-

των όπως τέθηκαν τότε, κάποια εκ των οποίων ήταν επίκαιρα και την εποχή που έγραψε την τραγωδία, μετά τη Γερμανο-Ιταλική Κατοχή και του εμφυλίου πολέμου, όπως παρατηρεί ο Κίμων Φράιερ στην εισήγησή του στο πρόγραμμα της παράστασης που ανέβηκε στο Εθνικό Θέατρο το 1976.

Ο Καζαντζάκης δίνει βήμα στα ιστορικά πρόσωπα που έπαιζαν καταλυτικό ρόλο τόσο στη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, όσο και στην επώδυνη διαδικασία δημιουργίας του ελληνικού κράτους, χωρίς να χρησιμοποιεί τα έντονα μεταφυσικά στοιχεία που υπάρχουν σε σημαντικό βαθμό στα υπόλοιπα έργα του.

Στο θεατρικό του πρωταγωνιστούν σημαντικές μορφές του 1821. Εισάγοντας τον Μακρυγιάννη με τις φιλολαϊκές και τους Κολοκοτρώνη και Γκίκα με τις αντιλαϊκές απόψεις, με τη λυσσαλέα σύγκρουση των ταξικών συμφερόντων, συνδέει με στέρεο τρόπο το κείμενο με την ιστορική πραγματικότητα [Πετράκου 2005: 407]. Μέσα σε αυτήν την κορυφαία κοινωνικο-πολιτική σύγκρουση συμφερόντων και ανθρώπινων παθών, ο Μιαούλης παρουσιάζεται ως ο εκπρόσωπος των карабоκύρηδων. Όποιοι είναι εξοικειωμένοι με τον παραδοσιακό μανιάτικο φανατισμό αντιλαμβάνεται τη βαθύτερη ψυχολογική απεικόνιση των πυρωμένων καζαντζακικών Μαυρομιχαλαίων, οι οποίοι απεργάζονται τη δολοφονία του Καποδίστρια για τους δικούς τους λόγους.

Ο Καζαντζάκης χρησιμοποιώντας τα ιστορικά στοιχεία ως πρωτότυπο υλικό, δίνει τη δική του άποψη για το ιστορικό γεγονός της Επανάστασης. Η συγγραφή αυτού του θεατρικού δράματος τού επιτρέπει να αποκλίνει ορισμένες φορές από τις ερμηνείες των ιστορικών γεγονότων.

2. Μεθοδολογία

Το υλικό που παρουσιάζεται προκύπτει από τη μελέτη και την κριτική ανάλυση του κειμένων σε συνδυασμό με τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας. Τα θέματα που ο Καζαντζάκης θίγει στο θεατρικό του είναι πολλά. Όπως και σε άλλα έργα του, υπάρχει το ζήτημα της συνεργασίας και του ανταγωνισμού κράτους και εκκλησίας. Παρακολουθεί την πορεία της Ελλάδας που αγωνίζεται να απελευθερωθεί από τον ξένο ζυγό και να βρει την εθνική ενότητα. Επίσης, το πρόβλημα του πώς θα συμφιλιωθούν τα δύο αντίπαλα κόμματα στο εσωτερικό και στο εξωτερικό και πώς θα σχηματιστεί μια ελεύθερη και σταθερή κυβέρνηση. Θα δούμε στο έργο ότι η Πελοπόννησος είναι το πεδίο εξουσίας, σύγκρουσης φατριών και συνωμοσιών, ο τόπος του εγκλή-

ματος. Ταυτοχρόνως, παραμένει το έντονα φορτισμένο μέρος που χτυπάει η καρδιά της ελεύθερης Ελλάδας.

Για να κατανοήσουμε το έργο, είναι ανάγκη να παρατηρήσουμε τους συσχετισμούς που επιχειρεί ο Καζαντζάκης ανάμεσα στην Ελλάδα που προέκυψε μετά την Επανάσταση και στην Ελλάδα που προέκυψε το 1944 μετά την Κατοχή. Αυτούς τους παραλληλισμούς εντόπισε πρώτος ο Φράιερ και θα επιχειρήσω να αναδείξω και εγώ: αναζήτηση εθνικής ενότητας, συμφιλίωση αντίπαλων μερών, σχηματισμός ελεύθερης κυβέρνησης.

Μέσα από μια σύγχρονη εξέταση του κειμένου θα παρουσιαστεί η πρόσληψη της Επανάστασης του 1821 από τον Νίκο Καζαντζάκη μέσω των ιστορικών προσώπων που έδρασαν στην Ελληνική Επανάσταση και πρωταγωνιστούν στο θεατρικό. Επίσης, θα προσπαθήσω να δείξω το πώς ο Καζαντζάκης προσπαθεί να παρουσιάσει την έννοια της ελληνικότητας και πώς θα διασφαλιστεί η ενότητά της. Για να το πετύχει αυτό, στο έργο ανακαλεί προηγούμενες εποχές του ελληνισμού, ενσωματώνοντάς τες με το παρόν και με αυτόν τον τρόπο κάνοντας μια δήλωση για την ελληνικότητα [Bien 1977: 173].

Επιπλέον, τη χρονική στιγμή που γράφεται το έργο (1944) ο Καζαντζάκης ήθελε για να προσφέρει ένα συμβιβαστικό μήνυμα στο διχασμένο έθνος, ακολουθώντας τη σύνθεση δύο φαινομενικά αντιφατικών απόψεων του ανθρώπου, αυτό που ο Μπίεν αποκαλεί «πολιτικό» και «υπαρξιακό» [Bien 1977: 167]. Θα επιχειρήσω να αναδείξω μέσα από την παρουσίαση των πρωταγωνιστών πώς ο Καζαντζάκης επιθυμεί να συνθέσει τις αντιθετικές φωνές, οι αιτιάσεις των οποίων περνούν μέσα από τις γραμμές του έργου [Κλάρας 1976], για να πετύχει τη σύνθεση.

Ακόμη, σκοπεύω να δείξω ότι το έργο μπορεί να εξεταστεί, εκτός από το πλαίσιο της Επανάστασης, και ως φορέας μηνυμάτων των ετών της κατοχής, όταν δηλαδή συντάχθηκε, αλλά και των δύσκολων ετών 1945–1946 μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου εμφυλίου πολέμου. Την εποχή της πολιτικής και της κοινωνικής αστάθειας ο Καζαντζάκης θα δοκιμάσει να εκφραστεί μέσα από τους διαλόγους των πρωταγωνιστών όπως θεωρεί ότι οφείλει απέναντι στην ιστορία και στις ανάγκες της εποχής και αυτό γίνεται υπό το πρίσμα των μετεπαναστατικών χρόνων.

3. Συμπεράσματα

Ο Καζαντζάκης πάντα ενδιαφερόταν για τα σύγχρονα προβλήματα, προτιμώντας να τα μεταχειρίζεται έμμεσα, με αναλογίες που προέρχονται

από την ιστορία ή τη μυθολογία. Ο Καποδίστριας είναι μια πολυσύνθετη τραγική μορφή τής ιστορίας μας, που άναψε πολλά πάθη, ξεσήκωσε πολλούς φίλους και εχθρούς και ακόμα δεν μπόρεσε να κατασταλάξει σε μια αρμονική ενότητα. Το έργο καταγράφει τις παθογένειες της φυλής μας και περνάει τη σκέψη και τους προβληματισμούς του Καζαντζάκη.

Το έργο του Καζαντζάκη απεικονίζει την τραγική συνάντηση της διακυβέρνησης, της βίας και της δικαιοσύνης, μια συνάντηση που συνεχίζουμε να παρατηρούμε σε έθνη ταραγμένα από φραξιονισμό, που αναδύονται στην ανεξαρτησία, καταπολεμούν τον δεσποτισμό ή σφυρηλατούν ένα νέο σύνταγμα. Στον *Καποδίστρια* τίθεται το ζήτημα της δίκαιης, βιώσιμης ίδρυσης μιας πολιτείας. Το έργο δείχνει τους ανθρώπους να ρωτούν ατομικά και συλλογικά ποιους νόμους πρέπει να θεσπίσουν [Lambropoulos 2008: 33]. Όπως και σε άλλα έργα του Καζαντζάκη, η κοινωνική κριτική χρησιμοποιείται για να εκφράσει τους προβληματισμούς του σχετικά με την έννοια της ηθικής, του χρέους απέναντι στην πατρίδα και την αναζήτηση της αλήθειας.

Βιβλιογραφία

- Κλάρας Μ. Δ. Ο “Καποδίστριας” στο Εθνικό // Η Βραδυνή. 8 Νοεμβρίου 1976.
Πετράκου Κ. Ο Καζαντζάκης και το θέατρο. Αθήνα: Μίλητος, 2005.
Bien P. Kazantzakis’ Kapodistrias, a (Rejected) Offering to Divided Greece, 1944–1946 // Byzantine and Modern Greek Studies 3, 1977. P. 141–173.
Lambropoulos V. Governance, Hubris, and Justice in Modern Tragedy // Thesis Eleven 93(1), 2008. P. 22–35.

ASPECTS OF THE REVOLUTION OF 1821 IN THE PLAY *KAPODISTRIAS* BY NIKOS KAZANTZAKIS

Th. Karagkiozopoulos

National and Kapodistrian University of Athens, Athens, Greece
thomask91thes@gmail.com

In the rhyme poetic tragedy of *Kapodistrias*, Nikos Kazantzakis depicts the problems of Greek society and the newly formed Greek state, based on the socio-political forces that acted in the Revolution of 1821. Kazantzakis aptly preserves the historical figures

who played a catalytic role both during the Revolution of 1821, as well as in the painful process of creating a state, without using the intense metaphysical elements that flood other works of his. The play stars important figures of 1821. Introducing the characters, he connects the work with historical reality. He also presents the socio-political conflict of interests and human passions. Kazantzakis, using the material of history, gives his own view of the historical moment of Kapodistrias' rule.

Keywords: *Revolution, history, Kazantzakis, Kapodistrias, social criticism, timelessness*

References

- Klaras M. D. Ο “Kapodistrias” στο Ethniko // I Vradyni. 8 November, 1976.
Petrakou K. Ο Kazantzakis kai to teatro. Athens: Militos, 2005.
Bien P. Kazantzakis' Kapodistrias, a (Rejected) Offering to Divided Greece, 1944–1946 // Byzantine and Modern Greek Studies 3, 1977. P. 141–173.
Lambropoulos V. Governance, Hubris, and Justice in Modern Tragedy // Thesis Eleven 93(1), 2008. P. 22–35.

ПЕСЕННЫЙ ФОЛЬКЛОР ГРЕЧЕСКОГО ВОССТАНИЯ 1821 Г. В ЗЕРКАЛЕ ЕГО РУССКИХ ПЕРЕВОДОВ

К. А. Климова

*Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова,
Москва, Россия
kaklimova@gmail.com*

Доклад посвящен исследованию песенного фольклора Греческого восстания 1821 г, преимущественно клефтским и историческим песням, и переводам этих песен на русский язык с главным акцентом на переводах Н. И. Гнедича, опубликованные в начале 1825 г. в Санкт-Петербурге в книге «Простонародные песни нынешних греков», а также на переиздании этого перевода, подготовленном к 200-летию юбилею начала Греческого восстания в 2021 г. в серии «Греческая библиотека» издательства «ОГИ» в Москве.

Ключевые слова: *Греческое восстание 1821 г, греческие народные песни, клефты, Н. И. Гнедич, художественный перевод, издание текстов, «Греческая библиотека»*

Начавшееся в марте 1821 года Греческое освободительное восстание оказало большое влияние на мировую культуру в целом, поскольку с него началось общее возрождение новогреческой национальной культуры, языка и литературы. Новая Греция — родина западной философии, искусства, театра — в 1821 году вступила в новую эру и обогатила мировую культуру шедеврами Д. Соломоса, К. Кавафиса, Й. Сефериса, О. Элитиса и других выдающихся греческих литераторов. Истоки новогреческого языка и новогреческой литературы восходят к произведениям новогреческого эпического фольклора, в том числе посвященного событиям

1821 г. Жанровые разновидности народных песен этого времени (*δημοτικά τραγούδια*) в новогреческой терминологической традиции называются по-разному: акритские песни (*ακριτικά τραγούδια*), клефтские песни (*κλέφτικα τραγούδια*), исторические песни (*ιστορικά τραγούδια*), героические песни (*ηρωικά τραγούδια*) патриотические песни (*πατριωτικά τραγούδια*), песни о Восстании 1821 г. (*τραγούδια για το 1821*) и пр. Клефтские песни, основная жанровая разновидность фольклорных песен о Восстании 1821 г, в отличие от других видов греческих народных песен не являются собственно фольклором настоящего времени или типологическими фольклорными произведениями. Они создавались в строго определенное время (период Османского владычества — период Восстания, то есть к XVI в. — середина XIX в.) и в строго определенном месте (преимущественно Эпир, Фессалия, западная и центральная Македония, горные и труднодоступные регионы, хотя впоследствии эти песни могли бытовать и в соседних регионах, особенно в тех, где проводились активные боевые действия в ходе Восстания). Особым регионом, который наиболее часто упоминается в клефтских песнях, является Румелия (*Ρούμελη*), которая, вероятно, и была изначальным местом возникновения клефтских песен.

Клефтские песни посвящены жизни и подвигам особых социальных групп, которые назывались *клефты* (*κλέφτες*), *харамиды* (*χαράμδες*), *зорбады* (*ζορμπάδες*). Изначально противопоставленной им группой были *арматолы* (*αρματολοί*), однако впоследствии это название также стало синонимичным клефтам. По историческим данным группы клефтов имели разнообразный этнический состав: существовали греческие, арванитские, турецкие и смешанные группы. В жанре клефтских песен создается стихийный фольклорный эпос на новогреческом языке, призванный воспеть и увековечить подвиги героев Восстания 1821 г.

Греческое восстание воодушевило вдохновенных античностью филэллинов во всем мире. Многие известные литераторы поддерживали борьбу греков за свободу, в частности, английский поэт Джордж Гордон Байрон, как известно, потратил значительную часть своего состояния на приобретение корабля, покупку припасов, оружия и снаряжение солдат, с которыми он в 1823 г. отплыл в Грецию, а в 1824 г. поэт погиб в Мессолонги, продолжая сражаться за греческую свободу.

В Российской империи в это время этнические греки занимали высшие государственные посты (Александрос Ипсилантис, Иоаннис Ка-

подистриас и др.), а с 1814 г. в Одессе существовало тайное общество «Филики Этерия», которое помогало в подготовке национально-освободительного восстания. Кроме того, известными филэллинами были многие знаменитые поэты и писатели XIX в.: А. С. Пушкин, В. К. Кюхельбекер, К. Ф. Рылеев, В. Ф. Раевский, В. В. Капнист и др. Н. И. Гнедич, большой любитель античности и знаменитый переводчик гомеровской «Илиады», тоже горячо поддерживал филэллинские настроения [Греческая революция 1821 года в зеркале русской поэзии 2001: 11–18]. На этой волне филэллинизма в феврале 1825 г. Н. Гнедич выпускает свою книгу «Простонародные песни нынешних греков» [Гнедич 1825]. В книгу вошли 12 клефтских песен, отобранных из вышедшего в Париже в 1824 г. французского издания «Народных песен современной Греции», собранных и опубликованных Клодом Фориелем. Н. И. Гнедич в своей книге ориентируется преимущественно на язык и французский перевод К. Фориеля, однако прибегает и к помощи носителей греческого языка, главным образом Константина Икономоса, или Экономоса, как его называет сам Н. И. Гнедич. В процессе перевода создается особый поэтический язык, призванный создать иллюзию подлинного текста. Пятнадцатисложный ямб, характерный для греческих народных песен, в переводе меняется на дактиль и (реже) на анапест, это приводит к тому, что разделение стихов в русском переводе не всегда совпадает с греческим оригиналом [Mikhailova 1998: 33–343]. Работа Н. Гнедича была сразу замечена, рецензии на перевод публиковались в московских и петербургских литературных журналах. Известно, что А. С. Пушкин хорошо отнесся к опубликованным переводам, однако высказывал и критические замечания. В 1832 г. Гнедич перепечатал «Простонародные песни нынешних греков» в общем поэтическом сборнике, опустив введение и греческие оригиналы.

Вторая попытка перевода греческих народных песен датируется 1957 годом, когда была издана книга «Греческие народные песни», составленная, переведенная и прокомментированная Владимиром Нейштадтом [Яламас 2011: 70]. В 2021 г. в рамках празднования 200-летия с начала Греческого восстания против Османского владычества издательством «ОГИ» в серии «Греческая библиотека» было подготовлено переиздание «Простонародных песен нынешних греков» Н. И. Гнедича, снабженное подробными комментариями и критическими статьями Д. Яламаса

и М. Амелина, а также печатными откликами на первую публикацию «Песен» из журналов «Северная пчела» и «Московский телеграф» [Гнедич 2021].

Со стороны российской политической власти отношение к греческой революции было двояким. С одной стороны, Российская империя всегда поддерживала Грецию и стояла на стороне греческих интересов (русско-турецкие войны XVIII–XIX вв.; особое место, которые занимали этнические греки в политической и культурной жизни Российской империи). С другой стороны, императоры Александр I и Николай I опасались любых либеральных настроений и распространения революционного греческого духа на российских подданных. Принимая во внимание все эти факты, мы можем только поражаться, насколько удачным оказался момент первоначального выхода клефтских «Песен» в переводе Н. Гнедича. Ведь книга чудесным образом вышла в самом начале 1825 г., когда до восстания декабристов на Сенатской площади в Петербурге оставалось всего несколько месяцев, и если бы процесс издания затянулся, то в условиях последовавших за Восстанием декабристов репрессий и новой, ужесточенной цензуры публикация «песен свободы» вряд ли была бы возможна.

Список литературы

- Гнедич Н. И. Простонародные песни нынешних греков. СПб: Типография Николая Греча, 1825.
- Гнедич Н. И. Простонародные песни нынешних греков. М.: ОГИ, 2021.
- Греческая революция 1821 года в зеркале русской поэзии. Сост. и предисл.: С. Б. Ильинская. Афины: Эстия, 2001.
- Яламас Д. А. К истории русских переводов новогреческой литературы (1934–2006). М.: Пашков дом, 2011.
- Fauriel C. Chants populaires de la Grèce Moderne. T. I: Chants Historiques. Paris, 1824.
- Mikhailova A. F. O Nikolaj Gnedich ως μεταφραστής και εκδότης της πρώτης συλλογής ελληνικών δημοτικών τραγουδιών στα ρωσικά (1825) // Πρακτικά του Α' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών. Ο Ελληνικός κόσμος ανάμεσα στην Ανατολή και τη Δύση 1453 1981. Τόμος Β'. Βερολίνο, 1998. Σ. 339–344.

MODERN GREEK FOLKSONGS OF 1821 REVOLUTION THROUGH THEIR TRANSLATIONS INTO RUSSIAN

K. Klimova

Lomonosov Moscow State University, Moscow, Russia
kaklimova@gmail.com

The paper is devoted to the study of the Modern Greek Folksongs of the 1821 Revolution (mostly *kleftika* and historical songs) and to the translations of these songs into Russian with the main emphasis on the famous translations by Nikolay Gnedich, published in 1825 in St. Petersburg at the book “Folk songs of today’s Greeks”, as well as to the reprint of this translation, prepared in 2021 for the 200th anniversary of the Greek Revolution by the publishing house “OGI” in Moscow.

Keywords: *Greek uprising of 1821, Modern Greek Folksongs, kleftika, Nikolay Gnedich, literary translation, text edition, “Greek library”*

References

- Gnedich N. I.* Prostonarodnyye pesni nyneshnikh grekov. Saint Petersburg: Nikolay Grech, 1825.
- Gnedich N. I.* Prostonarodnyye pesni nyneshnikh grekov. Moscow: OGI, 2021.
- Grecheskaya revolyutsiya 1821 goda v zerkale russkoy poyezii.* Ed., preface: S. B. Ilinskaya. Athens: Estia, 2001.
- Yalamas D. A.* K istorii russkikh perevodov novogrecheskoy literatury (1934–2006). Moscow: Pashkov dom, 2011.
- Fauriel C.* Chants populaires de la Grèce Moderne. Vol. 1: Chants Historiques. Paris, 1824.
- Mikhailova A. F.* O Nikolaj Gnedich os metafrastis kai ekdotis tis protis syllogis ellinikon dimotikon tragoudion sta rosika (1825) // Proceedings of the 1st European Congress of Modern Greek Studies. The Greek World between East and West (1453–1981). Vol. 2. Berlin, 1998. P. 339–344.

ΟΙ ΠΟΛΛΑΠΛΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΔΥΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΤΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

N. Μαχά-Μπιζούμη

*Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή, Ελλάδα
nantia.macha@gmail.com*

Ποιες ήταν οι ενδυματολογικές συνήθειες των Ελλήνων στα επαναστατικά και μετεπαναστατικά χρόνια; Ποιο το κοινωνικό και συμβολικό περιεχόμενο της αμφίεσής τους; Πώς αποτυπώνονται στα σχήματα και στις φόρμες των ενδυμάτων τους οι ιστορικές και οι πολιτισμικές συνθήκες παραγωγής τους; Η ανακοίνωση φιλοδοξεί να δώσει απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα μέσα από την καταγραφή και ανάλυση της ενδυματολογικής εικόνας των Ελλήνων στα χρόνια της Επανάστασης και στα χρόνια που ακολούθησαν, έτσι όπως η εικόνα αυτή παρουσιάζεται στο έργο των περιηγητών, στις απεικονίσεις σε πολυπρόσωπες παραστάσεις στα έργα γνωστών ζωγράφων, αλλά και στο ενδυματολογικό υλικό που διασώζεται ως τις μέρες μας στις μουσειακές συλλογές.

Λέξεις-κλειδιά: Ελληνική Επανάσταση, ενδυματολογικές συνήθειες, ζωγράφοι, περιηγητές, μουσειακές συλλογές

1. Εισαγωγή

Οι γνώσεις μας για τις ενδυματολογικές συνήθειες κατά την περίοδο της Επανάστασης προέρχονται κυρίως από τις περιγραφικές αναφορές σε αυτές στο έργο των περιηγητών [Σιμόπουλος 1999, Κορρέ-Ζωγράφου 2005], από απεικονίσεις τους σε πολυπρόσωπες παραστάσεις, όπως για παράδειγμα στα έργα του ζωγράφου Peter von Hess (1792–1871), του P. Bonirote (1811–1891), αλλά και από προσωπογραφίες κορυφαίων μορφών του Αγώ-

να φιλοτεχνημένες από τον Karl Krazeisen (1794–1878), τον Francesco Pige (1822–1862) κ.ά.

Στα περιηγητικά χρονικά καταγράφεται μια ξεκάθαρη διαστρωματωμένη ενδυματολογική πραγματικότητα με ανατολίτικα ενδύματα που κινούνται στον κοινό χώρο μιας πολυεθνικής πολυπολιτισμικής οθωμανικής επικράτειας. Η Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου [1989: 177–191] σε σχετικό της άρθρο έχει αναδείξει «την εικαστική προβολή της κοινωνικής διαστρωμάτωσης στην Ενετοκρατούμενη και Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, και μάλιστα σε κοινότητες της που εισέρχονταν από τα τέλη του 18ου αιώνα στο στάδιο του εξαστισμού τους». Πτυχές της σημειωτικής του ενδύματος [Barthes 2006: 98–102] στην παραδοσιακή κοινότητα και της αποτύπωσης μέσω αυτού της κοινωνικής ιεραρχίας κατά τον 18ο αιώνα, καταγράφει και μελετά και η Κωνσταντίνα Μπάδα [1995: 181–199].

Αυτήν ακριβώς τη δυναμική του ενδύματος να αποτυπώνει στην επιφάνειά του το πολιτισμικό πλαίσιο παραγωγής και χρήσης του, θα διερευνήσουμε μέσα από επιλεγμένες εικαστικές απεικονίσεις ενδυματολογικών σχημάτων σε πολυπρόσωπες παραστάσεις, με στόχο την ανάδειξη του λειτουργικού, συμβολικού και κοινωνικού ρόλου τους στη συγκρότηση των τοπικών ενδυματολογικών πολιτισμών.

2. Μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Η διαστρωματωμένη ενδυματολογική πραγματικότητα μέσα από πολυπρόσωπες παραστάσεις

Στις μορφές και στα σχήματα των ελληνικών τοπικών ενδυμασιών που διασώζονται έως τις μέρες μας, ο ιστορικός του ενδύματος αναγνωρίζει μηχανισμούς ώσμωσης πολιτισμών μέσα από επιβιώσεις των επιδράσεων της Ανατολής και τις επιρροές της Δύσης. Στο αχνάρι των κατά τόπους ενδυμασιών συμπλέκονται, όπως έχει επισημάνει η ενδυματολόγος Ιωάννα Παπαντωνίου, οι βυζαντινές ενδυματολογικές φόρμες με τα ενδυματολογικά σχήματα των Οθωμανών, αλλά και με εκείνα της Αναγέννησης και των μεταγενέστερων ευρωπαϊκών τρόπων [Παπαντωνίου 2000, Βρέλλη-Ζάχου 2014: 87, Βαρβούνης, Μαχά 2017: 29].

Ο τρόπος ένδυσης των τοπικών ελίτ της κοινοτικής και επαρχιακής διοίκησης του 18ου αιώνα, των κοτζαμπάσηδων – προεστών του ηπειρωτικού χώρου και των νοικοκυραίων – καπετάνιων του νησιωτικού [Βόγλη 2016: 33–34], όπως καταγράφεται στο έργο των περιηγητών, δηλώνει απόλυτη ταύτιση με τα οθωμανικά πρότυπα. Η ίδια διαστρωματωμένη ενδυματολογική

πραγματικότητα συναντάται και στη γυναικεία αμφίεση. Σε λιθογραφία του L. Dupré (1825), στις αρχές του 19ου αιώνα, με θέμα την προετοιμασία ενός αθηναϊκού γάμου, αποτυπώνεται μια ιδιαίτερη ποικιλία γυναικείων ενδυμάτων: Η αθηναία νύφη είναι ντυμένη κατά τα αστικά ανατολίτικα πρότυπα ένδυσης, με μακρυμάνικο αντερί με γλωσσωτές απολήξεις, κατακόρυφα ανοιχτό μπροστά, συνδυασμένο εσωτερικά με πουκάμισο και βράκα [Μπάδα 1983]. Δεξιά της στέκεται γυναίκα ντυμένη με τα *αρβανίτικα*, τον αγροτικό τύπο της γυναικείας φορεσιάς της ευρύτερης περιοχής της Αττικής, ενώ αριστερά της εικονίζονται δύο γυναίκες με *φερετζέ*, είδος πανωφοριού, το οποίο η μία από τις δύο που μόλις διακρίνεται, καθώς είναι Μουσουλμάνο, το συνδυάζει με λευκό μαχραμά, ενώ η δεύτερη, η Χριστιανή το συνδυάζει με μακρύτατη εσάρπα [Παπαντωνίου 2000: 270].

Μια επιπλέον εικόνα για τις ενδυματολογικές συνήθειες των αρχών του 19ου αιώνα αντλούμε και από τον πίνακα του P. von Hess, «Η άφιξη του βασιλιά Όθωνα στο Ναύπλιο στις 6 Φεβρουαρίου 1833» (Μόναχο 1835), με την απεικόνιση δύο εξωτερικών ενδυμάτων, του κόκκινου *ντουλαμά* στην ανδρική του εκδοχή, και ως καταστόλιστο πιρπιρί στη γυναικεία [Βρέλλη 2015], που φορέθηκαν γενικότερα στα Δυτικά Βαλκάνια με γεωγραφικές παραλλαγές ως προς τα τεχνικά χαρακτηριστικά τους.

Η ανάπτυξη οστόσο εμπορευματικών δραστηριοτήτων μέσα στον 18ο και τον 19ο αιώνα θα οδηγήσει στην ανάδυση νέων κοινωνικών δυνάμεων, και παράλληλα, σε μεταβολή του ενδυματολογικού τοπίου. Τα *φράγκικα* ή *στενά*, *παρλάνα* ή και *κουτσοβράκια* υιοθετούνται αρχικά από τους εμπόρους που πηγαиноέρχονται στη Δύση, αλλά και από τα προνομιούχα κοινωνικά στρώματα.

Από την άλλη, τα φτωχά αγροτικά στρώματα χρησιμοποιούν στην καθημερινότητά τους ενδυματολογικά σχήματα που καθορίζονται από την κατά τόπους πρώτη ύλη, και την τεχνογνωσία στα όρια της οικοτεχνικής παραγωγής. Στο νησιωτικό χώρο οι άνδρες ντύνονται με κοινό τύπο ένδυσης, με κατά τόπους μικροδιαφορές, με βασικό ένδυμα τη βράκα. Η δε πουκαμίσια των αγροτικών λαϊκών στρωμάτων στον ηπειρωτικό χώρο εξελίσσεται σταδιακά στον τύπο της φουστανέλας, ένδυμα που θα παίξει ιδιαίτερο ρόλο στην εξομοίωση των κοινωνικών στρωμάτων, πέρα από τοπικές ιδιαιτερότητες και διαφοροποιήσεις [Μπάδα 1995: 127–150].

Ιδιαίτερα ενδιαφέρονσα περίπτωση αποτελεί το ενδυματολογικό σύστημα της Χίου, στο οποίο οι γυναικείες ενδυμασίες των Μαστιχοχωριών, κατά την Οθωμανική περίοδο (1566–1912) κατοχής του νησιού, χάρη στα προνόμια

που είχαν οι αγροτικοί πληθυσμοί τους εξαιτίας του μαστιχιού, διατήρησαν τη χρήση του ενδυματολογικού μοντέλου που είχε ήδη διαμορφωθεί υπό την ισχυρή επίδραση του γενοβέζικου τρόπου ένδυσης, χωρίς να επιβληθεί συμμόρφωση με τα οθωμανικά ενδυματολογικά πρότυπα [Μαχά-Μπιζούμη 2020].

3. Η ενδυματολογική πραγματικότητα μετεπαναστατικά. Ολοταχώς προς τη Δύση

Μετεπαναστατικά, με την άφιξη του βασιλικού ζεύγους στην Αθήνα, ο Όθωνας θα συμβάλλει στη συγκρότηση και στην εξεικόνιση της ελληνικής εθνικής ταυτότητας με την επιλογή του να εμφανίζεται με τη φουστανέλα, η οποία πλέον εξελίσσεται σε μια αστική ενδυμασία [Macha-Bizoumi 2012]. Παράλληλα, η βασίλισσα Αμαλία θα προχωρήσει στην επινόηση ενός μορφολογικού τύπου γνωστού ως «φορεσιά Αμαλία» ή απλώς «Αμαλία», ενός ενδυματολογικού σχήματος με φόρεμα σε στιλ *Biedermeier* με μπούστο *καβαδιού*. Σημαντικός παράγοντας στη διάδοση και στην αποδοχή της φορεσιάς «Αμαλία», σε διάφορες περιοχές εντός και εκτός Ελλάδας [Andrievic 1983: 343–353], ήταν κατά τη γνώμη μου το γεγονός ότι στο ενδυματολογικό σύστημα των περιοχών αυτών προϋπήρχε αυτής της φορεσιάς, σύνολο με «φουστάνι», το οποίο υποθέτουμε ότι σε ένα μεταβατικό στάδιο προσαρμόστηκε και ενσωματώθηκε στην εισαγόμενη φορεσιά (φορεσιά Αμαλία), ως φόρεμα (μανικωτό ή αμάνικο) με πανωκόρμι, συνοδευόμενο από ένα ζακέτο, ή ως φούστα με ένα μανικωτό ζακέτο. Συνακόλουθα, εμφανής είναι ο διαμεσολαβητικός ρόλος της φορεσιάς «Αμαλία» στη διάχυση και στην πρόσληψη δυτικών προτύπων, μέσω των οποίων σταδιακά πρώτα με τη δική της συμβολή και αργότερα με την πιο καθοριστική της βασίλισσας Όλγας, θα επικρατήσει καθολικά η δυτική μόδα στην ελληνική επικράτεια.

Βιβλιογραφία

Βαρβούνης Μ. Γ., *Μαχά-Μπιζούμη Ν.* Ο ενδυματολογικός χάρτης του Αιγαίου (μέσα 16^{ου} αιώνα – αρχές 20ού): πολιτισμικά δάνεια και τοπικές ιδιοπροσωπείες // Μ. Γ. Βαρβούνης, Γ. Τσιγάρας, Ε. Βόγλη (επιμ.). Διεπιστημονικές διαδρομές από το παρόν στο παρελθόν. Αφιερωματικός τόμος για τα 25 χρόνια του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας. Θεσσαλονίκη: ΔΠΘ / Εκδ. Κ.&Μ. Α. Σταμούλη, 2017. Σ. 29–62.

- Βρέλλη-Ζάχου Μ.* Κοινωνική διαστρωμάτωση στην ελληνική κοινότητα. Αντικατοπτρισμοί στον υλικό πολιτισμό. Το παράδειγμα του ενδύματος // Δωδώνη 18, 1989. Σ. 177–189.
- Βρέλλη-Ζάχου Μ.* Το γιαννιώτικο ‘πιρπιρί’ στη Συλλογή του Λυκείου των Ελληνίδων Ιωαννίνων. Ημερολόγιο Ιωσήφ και Εσθήρ Γκάνι. Πρόλογος: Ν. Μάργαρης. Ιωάννινα, 2015.
- Βόγλη Ε.* Η ελληνική κοινωνία πριν το 1821 // Α. Μπαλά, Ε. Βόγλη, Χ. Χρηστίδης (επιμ.). Θέματα Ελληνικής Ιστορίας (19ος–20ός αι.). Ebook, 2016. Σ. 2–41.
- Μαχά-Μπιζούμη Ν.* “Φουστάνια” αναγεννησιακού τύπου στη Χίο (16^{ος} αιώνας – αρχές 20ού). Λαογραφική συμβολή στην τυπολογική προσέγγιση των τοπικών ενδυμασιών. Αθήνα: ΠΙΟΠ, 2020.
- Μπάδα Κ.* Η αθηναϊκή γυναικεία φορεσιά κατά την περίοδο 1687–1834. Ενδυματολογική μελέτη. Διδακτορική διατριβή. Ιωάννινα, 1983.
- Μπάδα Κ.* Η “γλώσσα” του ρούχου και της εμφάνισης στην παραδοσιακή κοινωνία // Δωδώνη ΚΑ΄ (1992), 1995. Σ. 181–199.
- Μπάδα Κ.* Η παράδοση στη διαδικασία της ιστορικής διαπραγμάτευσης της εθνικής και τοπικής ταυτότητας. Η περίπτωση της φουστανέλας // Εθνολογία 4, 1995. Σ. 127–150.
- Παπαντωνίου Ι.* Η ελληνική ενδυμασία από την αρχαιότητα ως τις αρχές του εικοστού αιώνα. Αθήνα: Εκδ. Εμπορικής Τραπεζικής της Ελλάδος, 2000.
- Σιμόπουλος Κ.* Πώς είδαν οι Ξένοι την Ελλάδα του ‘21. Αθήνα: Πολιτιστικές Εκδόσεις, 1999.
- Andrievic D.* Common elements in the town costume worn in Serbia and Greece in the 19th century // Balkan Studies 24 (1983). P. 343–353.
- Barthes R.* On the Fashion System // R. Barthes (ed.). The Language of Fashion. Oxford: Berg, 2006. P. 98–102.
- Macha-Bizoumi N.* Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity // Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style 1:1, 2012. P. 65–90.

THE MULTIPLE ASPECTS OF THE GREEK COSTUME REALITY IN THE REVOLUTIONARY AND POST- REVOLUTIONARY YEARS

N. Macha-Bizoumi

Democritus University of Thrace, Komotini, Greece
nantia.macha@gmail.com

What were the clothing habits of Greeks in the revolutionary and post-revolutionary years? What was the social and symbolic content of their dress? How are the historical and cultural conditions of their production reflected in the shapes and forms of their clothing? The communication aims to provide answers to the above questions through the recording and analysis of the costume image of the Greeks in the years of the Revolution and in the years that followed, as this image is presented in the work of European travelers, in the depictions in multi-figure representations in the works of well-known painters, but also in the costume material that has survived to the present day in museum collections.

Keywords: *Greek Revolution, clothing habits, painters, travelers, museum collections*

References

- Varvounis M. G., Macha-Bizoumi N.* O endymatologikos chartis tou Aigaiou (mesa 16ou aiona – arches 20ou): politismika daneia kai topikes idioprosopeies // M. G. Varvounis, G. Tsigaras, E. Vogli (eds.). *Diepistimonikes diadromes apo to paron sto parelthon. Afieromatikos tomos gia ta 25 chronia tou Tmimatos Istorias kai Ethnologias*. Thessaloniki: Democritus University of Thrace / Eds. K.&M. A. Stamouli, 2017. P. 29–62.
- Vrelli-Zachou M.* Koinoniki diastromatosi stin elliniki koinotita. Antikatoptrismoι ston yliko politismo. To paradeigma tou endymatos // *Dodoni* 18, 1989. P. 177–189.
- Vrelli-Zachou M.* To gianniotiko ‘pirpiri’ sti Syllogi tou Lykeiou ton Ellinidon Ioanninon. *Imerologio Iosif kai Esthir Gkani*. Preface: N. Margarīs. Ioannina, 2015.

- Vogli E.* I elliniki koinonia prin to 1821 // A. Balta, E. Vogli, Ch. Christidis (eds.). Themata Ellinikis Istorias (19os–20os ai.). Ebook, 2016. P. 2–41.
- Macha-Bizoumi N.* “Foustania” anagennisiakou typou sti Chio (16os aionas – arches 20ou). Laografiki symvoli stin typologiki prosengisi ton topikon endymasion. Athens: PIOP, 2020.
- Bada K.* I athinaiki gynaikeia foresia kata tin periodo 1687–1834. Endymatologiki meleti. Doctoral Dissertation. Ioannina, 1983.
- Bada K.* I “glossa” tou rouchou kai tis emfanisis stin paradosiaki koinonia // Dodoni KA΄ (1992), 1995. P. 181–199.
- Bada K.* I paradosi sti diadikasia tis istorikis diapragmatefsis tis ethnikis kai topikis taftotitas. I periptosi tis foustanelas // Ethnologia 4, 1995. P. 127–150.
- Papantoniou I.* I elliniki endymasia apo tin archaiotita os tis arches tou eikostou aiona. Athens: Eds. Emporikis Trapezis tis Ellados, 2000.
- Simopoulos K.* Pos eidan oi Xenoι tin Ellada tou ΄21. Athens: Politistikes Ekdoseis, 1999.
- Andrievic D.* Common elements in the town costume worn in Serbia and Greece in the 19th century // Balkan Studies 24 (1983). P. 343–353.
- Barthes R.* On the Fashion System // R. Barthes (ed.). The Language of Fashion. Oxford: Berg, 2006. P. 98–102.
- Macha-Bizoumi N.* Amalia Dress: The Invention of a New Costume Tradition in the Service of Greek National Identity // Catwalk: The Journal of Fashion, Beauty and Style 1:1, 2012. P. 65–90.

Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΡΑΜΑΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ 20^{ου} ΚΑΙ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ

Α. Μπλέσιος

*Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Ναύπλιο, Ελλάς
blesiosthanos@yahoo.gr*

Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης υπήρξε μια εμβληματική μορφή για τον ελληνισμό. Θεωρείται από πολλούς η σημαντικότερη μορφή της Επανάστασης του 1821. Η ηρωική μορφή του συγκίνησε ορισμένους Έλληνες συγγραφείς, οι οποίοι τον ανέδειξαν. Οι θεατρικοί συγγραφείς του 19^{ου} αιώνα δεν αξιοποίησαν ιδιαίτερα τη μορφή του, σε αντίθεση με αυτούς του 20^{ου} αιώνα που ανταποκρίθηκαν στη δραματουργική αξιοποίησή του. Η ανακοίνωση στοχεύει στην ανάδειξη των πτυχών της δραστηριότητας και της προσωπικότητας του Γέρον του Μοριά, όπως αυτός παρουσιάζεται σε θεατρικά έργα του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα, αλλά και ευρύτερων ζητημάτων, που σχετίζονται με το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον της δράσης του, τη μνήμη, τη διαχείριση και αξιοποίηση του παρελθόντος και τελικά την πορεία του ελληνισμού με βάση το ιστορικό του παρελθόν.

Λέξεις-κλειδιά: Ελληνική Επανάσταση, 1821, Κολοκοτρώνης, Πλαπούτας, θέατρο, 20ός αι., Ρώτας

1. Εισαγωγή

Η μορφή του Κολοκοτρώνη αξιοποιήθηκε λίγες φορές στην ελληνική δραματουργία κατά τη διάρκεια του 20^{ου} και του 21^{ου} αιώνα, χωρίς όμως να φτάνει στη δημοφιλία της μορφής κυρίως του Μάρκου Μπότσαρη και δευτερευόντως του Καραϊσκάκη, οι οποίοι πάντως αξιοποιήθηκαν αποκλειστικά ή κυρίως στη δραματουργία κατά τον 19^ο αιώνα. Είναι πράγματι αξιοπερίεργο, με βάση τον γνωστό κατάλογο των ιστορικών θεατρικών έργων, ότι στον Γέρο του Μοριά δεν αφιερώθηκε θεατρικό έργο κατά τον 19^ο αιώνα, παρό-

τι η καθοριστική συμβολή του στην Επανάσταση υπήρξε κοινά αποδεκτή. Τα έργα που τον αφορούν, μοιράζονται ανάμεσα στην επαναστατική δράση του ήρωα και στη μετεπαναστατική ζωή του. Ο Κολοκοτρώνης εμφανίζεται ή αναφέρεται και σε έργα στα οποία δεν είναι πρωταγωνιστής, τα οποία αξιοποιούν τους ελληνικούς εμφυλίους πολέμους της επαναστατικής περιόδου και την καποδιστριακή περίοδο¹.

2. Ο αρχιστράτηγος Κολοκοτρώνης ήτοι Κολοκοτρώνης πολιορκητής της Τριπόλεως

Το έμμετρο δράμα σε τέσσερις πράξεις των αρχών του 20^{ου} αιώνα *Ο αρχιστράτηγος Κολοκοτρώνης ήτοι Κολοκοτρώνης πολιορκητής της Τριπόλεως* των Θεοδώρου Δ. Κληρονόμου και Αντωνίου Ι. Αντωνιάδου (1904) είναι το μόνο που αξιοποιεί την κατάληψη της Τρίπολης (Τριπολιτσάς) από τους Έλληνες. Περιλαμβάνει 14 πρωτότυπα άσματα (χορευτικά, επιτραπέζια, εμβατήρια), που έχουν ως βάση ελληνικές δημόδεις μελωδίες. Πραγματεύεται ένα οδυνηρό για τους Τούρκους γεγονός της Επανάστασης και θριαμβευτικό για τους Έλληνες. Η άλωση της πόλης συνοδεύτηκε από εκτεταμένες σφαγές Τούρκων και γι' αυτό ο θρίαμβος μετριάζεται. Το ίδιο ισχύει και για το έργο.

Οι Έλληνες κινούνται ανάμεσα σε δύο ενδεχόμενα: της αποφυγής της αιματοχυσίας (Μπουμπουλίνα, Αρβανίτης Οσμάνης και αρχικά ο Κολοκοτρώνης) και της άμεσης επέμβασης (Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης). Ο Γέρος του Μοριά, που παρομοιάζεται με τον Οδυσσέα, ιδέα που αργότερα θα αξιοποιήσει ο Βασίλης Ρώτας, αλλάζει στάση: από την αποφυγή της αιματοχυσίας αρχικά στην εκδίκηση λόγω των νεκρών Ελλήνων. Ως αντιστάθμισμα των σφαγών από τους Έλληνες, αλλά και ως κίνητρο για εκδίκηση, παρουσιάζονται με μελοδραματικό τόνο τα μαρτύρια που βίωσαν οι Έλληνες προεστοί και δεσπότες από τους Τούρκους, καθώς περισσότεροι από τους μισούς δολοφονήθηκαν. Ο Κολοκοτρώνης και ο γιος του Πάνος δίνουν τον τόνο της διαφύλαξης της ζωής των αμάχων, δηλαδή των γέρων, των παιδιών και των γυναικών. Η σφαγή όμως γενικεύεται παρά την εντολή του Κολοκοτρώνη. Δεν γλυτώνουν ούτε οι γυναίκες. Έτσι, οι Έλληνες συναγωνίζονται στις αγριότητες τους Τούρκους και ένα συγκριτικό τους πλεονέκτημα χάνεται, καθώς εξομοιώνονται με αυτούς.

¹ Τα έργα αναλύονται με βάση τις θεματικές ενότητες στις οποίες ανήκουν και όχι υποχρεωτικά με χρονολογική σειρά.

3. Κολοκοτρώνης ή η νύλα του Δράμαλη

Το εμβληματικότερο έργο για την πολεμική δράση του Γέρου του Μοριά είναι του Βασίλη Ρώτα *Κολοκοτρώνης ή η νύλα του Δράμαλη*, σε δύο πράξεις και 21 σκηνές (1954–1955). Την περιπέτεια των παραστάσεων του έργου περιγράφει ανάγλυφα η Βούλα Δαμιανάκου. Παρουσιάστηκε στο θέατρο, αλλά δεν είχε την τύχη που του άρμοζε στις εθνικές σκηνές [Δαμιανάκου 1997: 7–18].

Πρόκειται για μια πλατιά απεικόνιση της Επανάστασης, με πληθώρα επώνυμων και ανώνυμων ηρώων, που καταλήγει στη μάχη στα Δερβενάκια και στον θρίαμβο των Ελλήνων. Η πρόθεση του Ρώτα πρέπει να ήταν να απεικονίσει κατά το δυνατόν με πιστότητα και αντικειμενικότητα τις πολύπλοκες εξελίξεις του Αγώνα. Το έργο αξιοποιεί αρκετά ιστορικά στοιχεία με μεγαλύτερη ή μικρότερη ακρίβεια.

Ο λαϊκός ξεσηκωμός δεν αναφέρεται στο σύνολο του λαού, αλλά σε ένα μεγάλο μέρος του [Χατζηπανταζής 2006: 489]. Ο λαός δεν είναι ενωμένος, αλλά ενώνεται την κρίσιμη στιγμή, πριν από τη μάχη. Το έργο μπορεί να υμνεί τον Κολοκοτρώνη και τη στάση του, αλλά αναδεικνύει επίσης τα δεινά των Ελλήνων και αυτούς που τα προκάλεσαν. Ο ήρωας στοχοποιεί τη διαβολική τριάδα. *Υδραίους караβοκύρηδες, Κοτζαμπάσηδες Μοραΐτες και τα ξένα δάχτυλα* [Ρώτας 1997: 38]. Αργότερα, προστίθεται και ο Μαυρομιχάλης με τους δικούς του ανθρώπους. Οι Υδραίοι και ο Μαυρομιχάλης εκφράζουν τον τοπικισμό. Οι υπόλοιποι έναν ακραίο ωφελιμισμό. Οι ξένοι, δηλαδή κυρίως οι Άγγλοι που εμφανίζονται στο έργο, μέσω της ουδετερότητάς τους, έχουν έναν όχι θετικό για τους Έλληνες ρόλο. Ο Κολοκοτρώνης δεν έχει σε μεγάλη εκτίμηση και τους λόγιους.

Η αλληλεγγύη των Ελλήνων εκφράζεται με δυσκολία και όχι σε όλες τις περιπτώσεις. Ο λαϊκός ξεσηκωμός, με αποκορύφωμα τη μάχη των Δερβενακίων, υπερισχύει τελικά του τοπικισμού, των ατομικών επιδιώξεων και συμφερόντων, αλλά και της εκτεταμένης ανομίας. Η αποθέωση και θεοποίηση του Κολοκοτρώνη συνοδεύεται από τη δική του ιδιαίτερη στάση, που δεν θέλει την αποθέωση αυτή, η οποία, ως γενικότερη συμπεριφορά, είναι άλλη μια αιτία δεινών για τους Έλληνες, αλλά αποδίδει στον Θεό και στην Παναγία την αποφασιστική βοήθεια για τη νίκη.

4. Καποδίστριας

Η καποδιστριακή περίοδος της ζωής του Κολοκοτρώνη αξιοποιείται στην έμμετρη τρίπρακτη τραγωδία του Νίκου Καζαντζάκη *Καποδίστριας*, που πα-

ρουσιάστηκε στο Εθνικό Θέατρο το 1946. Το έργο δίνει έμφαση στο εμφυλιοπολεμικό κλίμα, καθώς κατά τη διάρκεια της πλοκής εκδηλώνεται μια σειρά από συγκρούσεις. Ο Καποδίστριας κινείται ανάμεσα στους οπλαρχηγούς της Επανάστασης Κολοκοτρώνη, Μακρυγιάννη και τους Μαυρομιχάληδες προσπαθώντας να αποφύγει τη σύγκρουση μαζί τους, αλλά και να τους συμβιβάσει. Το κλίμα αυτό και τα αποτελέσματά του στον άμαχο πληθυσμό το μεταφέρουν οι γυναίκες του Χορού, οι οποίες συμμετέχουν στο έργο εκφράζοντας την απόγνωση, αλλά και τις ελπίδες τους.

Η εικόνα του Κολοκοτρώνη είναι αρνητική. Παρουσιάζεται αντισυνταγματικός, εναντίον του λαού και της διανομής σ' αυτόν των εθνικών γαιών. Διαφωνώντας με τον Καποδίστρια, τον αφήνει τελικά ανυπεράσπιστο στα χέρια των συνωμοτών του. Ουσιαστικά εκπροσωπεί το κοινωνικοπολιτικό κατεστημένο, που κατά τη διάρκεια της Επανάστασης εκπροσωπούσαν οι προεστοί². Η εικόνα αυτή του Κολοκοτρώνη δεν ανταποκρίνεται καθόλου στη γενικότερη ιστορική εικόνα του Κολοκοτρώνη, έστω και αν του καταλογίζονται από ιστορικούς και αρνητικά στοιχεία στην πορεία του [Πετράκου 2005: 408].

5. Η δίκη του (Θεόδωρου) Κολοκοτρώνη

Η δίκη του Κολοκοτρώνη και του Πλαπούτα αξιοποιήθηκε σε δύο μεταπολεμικά θεατρικά έργα. Πρόκειται για μια εξαιρετικά σημαντική δίκη λίγο μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, με διδακτικό πολιτικό χαρακτήρα. Το έργο του Αντώνη Ξεπαπαδάκου *Η δίκη του Κολοκοτρώνη* (1963) ακολουθεί με αρκετή πιστότητα τα ιστορικά στοιχεία, ενώ το έργο των Μιχάλη Ρέππα και Θανάση Παπαθανασίου *Η δίκη του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη*, που παρουσιάστηκε στο Ηρώδειο τον Οκτώβριο του 2021, εντάσσεται στο θέατρο-ντοκουμέντο, καθώς στηρίζεται κυρίως σε αποσπάσματα από το βιβλίο *Η δίκη του αοιδίμου Θ. Κολοκοτρώνη και Δ. Πλαπούτα*, που διασώζει μεγάλο μέρος από τα Πρακτικά της δίκης και αποδίδεται από ορισμένους στον δικαστή Αναστάσιο Πολυζωΐδη. Και τα δύο έργα αποτελούν έναν κόλαφο για την περίοδο της Αντιβασιλείας και για τον τυραννικό τρόπο που αυτή συμπεριφέρθηκε στον Κολοκοτρώνη και τον Πλαπούτα.

² Στη Μαντώ Μαυρογένους, η μεγάλη γελασμένη (1959/60) του Γιώργου Ρούσσου ο Κολοκοτρώνης παίρνει το μέρος των κοτζαμπάσηδων, συντασσόμενος με τον Ζαΐμη, τον Παλαιών Πατρών Γερμανό κ.ά. [Χατζηπανταζής 2006: 479–480]. Πιστεύουμε ότι η σχέση μεταξύ του Κολοκοτρώνη και των προεστών ήταν περίπλοκη και σε καμιά περίπτωση δεν ταυτίστηκε στην πορεία του χρόνου μαζί τους.

6. Το μεγάλο μας τσίρκο

Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης στο *Μεγάλο μας τσίρκο* (1973) και συγκεκριμένα στο σκετς *Το άγαλμα* ενεργοποιεί το άγαλμα του Κολοκοτρώνη το οποίο ζωντανεύει συνομιλώντας με τον Ρωμιό και το Ρωμιάκι. Το ίδιο το ζωντανεμένο άγαλμα εκφωνεί εκ των προτέρων έναν υποθετικό λόγο για τη γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου που ακολουθεί την επόμενη μέρα. Σημασία έχει ο αδιαμεσολάβητος και αυθεντικός λόγος των ιδίων των αγωνιστών. Ο ήρωας κινείται σε δύο άξονες: εθνική μνήμη- λήθη, εξωτερικοί εχθροί- εσωτερικοί εχθροί. Ο διδακτισμός του στρέφεται στην αναζήτηση ενός βιώσιμου παρόντος και μέλλοντος για τους Έλληνες, που θα στηρίζεται στη λήθη του ένδοξου παρελθόντος, η οποία σχετίζεται με την εθνική δράση και την αποφυγή της άγονης προγονολατρίας, του ωφελισμού και της εκμετάλλευσης των εθνικών συμβόλων από τους επιτήδειους.

7. Συμπεράσματα

Τα εξεταζόμενα θεατρικά έργα κινούνται σε δύο επίπεδα. Από τη μία πλευρά παρουσιάζουν τη δράση του Κολοκοτρώνη, όπως και άλλων ηρώων και από την άλλη εξετάζουν και αποτυπώνουν το γενικότερο κοινωνικοπολιτικό κλίμα.

Το κλίμα αυτό έχει ως επί το πλείστον αρνητικά χαρακτηριστικά: κοινωνική αδικία και αναλγησία, διχασμός, εμφυλιοπολεμικό κλίμα, ίδιον όφελος ατόμων και ομάδων, αυταρχισμός των Βαυαρών, καταστρατήγηση αξιών, όπως η δικαιοσύνη και η ελευθερία. Τα στοιχεία αυτά δεν παρουσιάζονται ή δεν υπερισχύουν σε όλα τα έργα, καθώς παρατηρούνται και θετικές εξελίξεις ή εκφράζονται και θετικά χαρακτηριστικά ηρώων, ειδικά στο έργο του Ρώτα, αλλά και στα έργα με άξονα τη δίκη του Κολοκοτρώνη και του Πλαπούτα.

Η παρουσία του ίδιου του Κολοκοτρώνη είναι θετική, καθώς είναι φορέας αξιών, ουσιαστικής και προοδευτικής στάσης και δράσης, με εξαίρεση την τραγωδία του Καζαντζάκη. Έτσι, δημιουργείται στη δραματοουργία ένα ηρωικό πρότυπο προς μίμηση ή έστω ένα ευρύτερο διδακτικό παράδειγμα στάσης και δράσης, μαζί με άλλα παραδείγματα και πρότυπα από την ελληνική Επανάσταση και από άλλες περιόδους, παρότι τα έργα που έχουν ως πρωταγωνιστή τον Κολοκοτρώνη είναι σε διάστημα εκατόν ογδόντα περίπου ετών λιγοστά.

Βιβλιογραφία

- Γιαννόπουλος Ν. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Η Κορυφαία Φυσιognωμία του Αγώνα για την Ελευθερία. Αθήνα: Historical Quest, 2021.
- Δαμιανάκου Β. Εισαγωγή // Β. Ρώτας. Κολοκοτρώνης ή η νύα του Δράμαλη. Ιστορικό Δράμα σε εικοσιμία σκηνές. Αθήνα: Επικαιρότητα, 1997. Σ. 7–18.
- Πετράκου Κ. Ο Καζαντζάκης και το θέατρο. Αθήνα: Μίλητος, 2005.
- Ρώτας Β. Κολοκοτρώνης ή η νύα του Δράμαλη. Ιστορικό Δράμα σε εικοσιμία σκηνές. Αθήνα: Επικαιρότητα, 1997.
- Χατζηπανταζής Θ. Το ελληνικό Ιστορικό Δράμα από το 19^ο στον 20^ο αιώνα. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2006.

THE FIGURE OF KOLOKOTRONIS IN THE GREEK DRAMATURGY OF THE 20TH AND 21ST CENTURY

A. Blesios

*Department of Theatre Studies, University of Peloponnese, Nafplion, Greece
blesiosthanos@yahoo.gr*

Theodoros Kolokotronis has been an emblematic figure for the Hellenism. He is considered the most important figure of the Greek Revolution of 1821, as his contribution was determinant for its final positive outcome. His heroic personality motivated the Greek authors, who highlighted his action. The Greek playwrights of the 19th century didn't make especially use of his figure and life, in contrast to some playwrights of the 20th and 21st century. In a considerable number of plays Kolokotronis is the main person or participates in their plot with a significant role. The most important events of his life, used in the plays, are the conquest of Tripolis, the battle of Dervenakia and the trial against him and Plapoutas during the regency period, after the creation of the Greek state. Some of the plays are: *Kapodistrias* by Nikos Kazantzakis (1946), *Kolokotronis or the disaster of Dramalis* by Vasilis Rotas (1954–1955), *The trial of Kolokotronis* by Antonis Xepapadakis (1963), *Our big circus* by Iakovos Campanellis (1973) and *The trial of Theodoros Kolokotronis*

by Michalis Reppas et Thanasis Papathanasiou (2021). Our announcement aims at the utilization of these plays, in order to convey and criticize the social and political environment of these periods, as well as analyze the contribution of Kolokotronis to the Greek nation. The final purpose is to reconsider our historical past, the connection between the past and the present and the creative utilization of the past.

Keywords: *Greek Revolution, 1821, Kolokotronis, Plapoutas, plays, 20th century, Rotas*

References

- Giannopoulos N.* Theodoros Kolokotronis. I Koryfaia Fysiognomia tou Agonia tin Eleftheria. Athens: Historical Quest, 2021.
- Damianakou V.* Eisagogi // V. Rotas. Kolokotronis i i nila tou Dramali. Istoriko Drama se eikosimia skines. Athens: Epikairotita, 1997. S. 7–18.
- Petrakou K.* O Kazantzakis kai to teatro. Athina: Militos, 2005.
- Rotas V.* Kolokotronis i i nila tou Dramali. Istoriko Drama se eikosimia skines. Athens: Epikairotita, 1997.
- Chatzipantazis Th.* To elliniko Istoriko Drama apo to 19o ston 20o aiona. Heraklion: Crete University Press, 2006.

ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ ΦΟΡΕΣΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΤΟΥ 1821 ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΠΡΟΣΩΠΑ, ΤΟΠΟΥΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΠΟΥ ΣΥΝΔΕΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗ ΡΩΣΙΑ

Γ. Ναθαναήλ

*Ανεξάρτητος Ερευνητής, Αθήνα, Ελλάδα
george@nathanail.biz*

Γνωριμία με τη ανδρική παραδοσιακή φορεσιά, τη φουστανέλα και τη βράκα, μέσα από εικαστικές αποτυπώσεις Ελλήνων Αγωνιστών της Επανάστασης. Θα μελετηθούν απεικονίσεις των φορεσιών των Θεόδωρου και Ιωάννη (Γενναίου) Κολοκοτρώνη, Δημήτρη Παπανικολή και Λάζαρου Κουντουριώτη, σε έργα από τις συλλογές της Εθνικής Πινακοθήκης και του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου. Θα αναφερθούν οι λόγοι σύνδεσης των συγκεκριμένων προσώπων με τη Ρωσία. Παρατηρήσεις, συμπεράσματα και προτάσεις.

***Λέξεις-κλειδιά:** Επανάσταση 1821, Έλληνες Αγωνιστές, Ελλάδα-Ρωσία, φουστανέλα, βράκα*

1. Εισαγωγή

Θα παρουσιαστούν οι δύο βασικοί τύποι της Ελληνικής ανδρικής παραδοσιακής φορεσιάς, η φουστανέλα και η βράκα. Θα τονισθεί η σημασία της πρώτης ως εθνικής ενδυμασίας και συμβόλου ελληνικότητας. Θα αναλυθούν πέντε ζωγραφικοί πίνακες με τους Θεόδωρο και Ιωάννη (Γενναίο) Κολοκοτρώνη από την Πελοπόννησο, τον Ψαριανό Δημήτριο Παπανικολή και τον Υδραίό Λάζαρο Κουντουριώτη με τις τοπικές φορεσιές τους και θα αιτιολογηθεί η σύνδεσή τους με τη Ρωσία. Θα διατυπωθούν παρατηρήσεις, συμπεράσματα και προτάσεις.

2. Ελληνικές ανδρικές παραδοσιακές φορεσιές

Είναι αυστηρές στο χρώμα και λιτές στην διακόσμηση. Στις παραθαλάσσιες περιοχές και τα νησιά φοριέται η βράκα, ενώ, γενικά, στην ηπειρωτική

Ελλάδα, η φουστανέλα. Η φουστανέλα [Μπάδα 1995: 127–148] φοριόταν από τα προεπαναστατικά χρόνια από τους αρματολούς και τους κλέφτες, από τους οποίους προέκυψαν και οι Αγωνιστές, πριν ο Όθων την καθιερώσει ως επίσημο αυλικό ένδυμα και εθνική ενδυμασία [Παπαντωνίου 1991: 16–17]. Βασικά τμήματά της: λευκή πολύπτυχη φούστα, πουκάμισο με μακριά πλατιά μανίκια, ζωνάρι, αμάνικο κοντό γιλέκο, επενδύτης με ανοιχτά μανίκια στα πλάγια, μακριές λευκές κάλτσες, τσαρούχια και κόκκινο φέσι [Μπάδα 1995: 141]. Η φορεσιά με βράκα περιλάμβανε: λευκό πουκάμισο, σκουρόχρωμη φαρδιά βράκα και γιλέκο, τζάκα, ριγωτό ζωνάρι, σκαρπίνια και κόκκινο φέσι.

3. Σύνδεση των Αγωνιστών με τη Ρωσία

Θα μελετηθούν εικαστικές αποτυπώσεις των φορεσιών των Θ. Κολοκοτρώνη και του γιου του Γενναίου¹, από την Πελοπόννησο, του Ψαριανού Δ. Παπανικολή και του Υδραίου Λ. Κουντουριώτη. Οι δύο πρώτοι ήταν στενά συνδεδεμένοι με το ομόδοξο Ρωσικό κόμμα [Κορυζής 1974: 56–57], ενώ οι Δ. Παπανικολής [Φωτιάδης 1984 : 68–70] και Λ. Κουντουριώτης σχετίζονται με τον φιλέλληνα Ρώσο πυρπολητή Ιβάν Αφανάσιεφ² οι γνώσεις του οποίου στα πυρπολικά προσέφεραν πολύτιμες υπηρεσίες στις ναυμαχίες εναντίον του Οθωμανικού στόλου, κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης.

4. Εξεταζόμενοι πίνακες

«Ορκωμοσία Φιλικού» του Δ. Τσόκου. Απεικονίζει την τελετή μύησης του Θ. Κολοκοτρώνη στη Φιλική Εταιρεία. Διακρίνονται, μεταξύ άλλων, τα εξής τμήματα της φορεσιάς του: ο λευκός γιακάς του πουκαμίσου του, τμήμα από το γιλέκο³, κεντημένο με χρυσές και ασημί κλωστές, ο κόκκινος χρυσοκέντητος επενδύτης και η μακριά λευκή φουστανέλα.

«Ο Κολοκοτρώνης ορκίζει το γιο του» του Δ. Τσόκου. Ο ίδιος φέρει φουστανέλα και από πάνω μια κόκκινη φούστα, που αποτελεί, ενδυματολογικό τμήμα της επίσημης φορεσιάς.

«Ιωάννης (Γενναίος) Κολοκοτρώνης». Φαίνονται τα πιο κάτω τμήματα της φορεσιάς του: τμήμα του λευκού πουκαμίσου, του γιλέκου και της φέρ-

¹ Η φορεσιά φυλάσσεται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

² Βλ. και χαιρετισμό του πρέσβη της Ρωσίας στην Ελλάδα Andrey Maslov στην Επιστημονική Εκδήλωση για τις σχέσεις Ύδρας — Ρωσίας. Διαθέσιμο στο: https://greece.mid.ru/el/press-center-gr/news_gr_24_2021/.

³ Φυλάσσεται μόνο το γιλέκο στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

μελhis, σε κόκκινο και χρυσαφί χρώμα, της φουστανέλας και της κόκκινης φούστας. Φέρει κόκκινο φέσι.

«Δημήτρης Παπανικολής» του Δ. Τσόκου, μπούστο του Ψαριανού Αγωνιστή, με διακρινόμενα τμήματα από το πολυτελές σκουρόχρωμο μεταξωτό γιλέκο, τη τζάκα και το κόκκινο φέσι.

«Λάζαρος Κουντουριώτης» του Α. Κριεζή, ολόσωμη απεικόνιση του Υδραίου Ναυάρχου, που φαίνεται η σκουρόχρωμη πλούσια φουσκωτή βράκα, η πολυτελής τζάκα, τα σκαρπίνια και το κόκκινο φέσι.

Παρατηρείται ότι το φέσι του Γ. Κολοκοτρώνη είναι διακοσμημένο με το χαρακτηριστικό Οθωνικό σύμβολο, εξάρτημα που δεν εντοπίζεται στις φορεσιές των δύο νησιωτών. Όλα τα έργα φυλάσσονται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, εκτός από το «Ο Κολοκοτρώνης ορκίζει το γιο του», που βρίσκεται στην Εθνική Πινακοθήκη.

5. Συμπεράσματα

Οι Αγωνιστές που μελετήθηκαν έφεραν τις τοπικές φορεσιές τους. Ο Γ. Κολοκοτρώνης και ο Α. Κουντουριώτης φέρουν την ταινία του Μεγαλόσταυρου και τα διάσημα του Τάγματος του Σωτήρος, ένδειξη ότι τους έχουν απονεμηθεί οι ανώτατες διακρίσεις [ΒΔ 1833/ΦΕΚ19]. Η ιδιαίτερη σχέση μεταξύ Ελλάδας — Ρωσίας διακρίνεται και μέσα από το έργο «Ορκος Φιλικού», με τη μύηση του Θ. Κολοκοτρώνη στη Φιλική Εταιρεία που ιδρύθηκε στην Οδησό, σημαντική πόλη της τότε αυτοκρατορικής Ρωσίας. Ένα ακόμη συμπέρασμα που ενισχύει την ιδιαίτερη σχέση μεταξύ των δύο χωρών και συνδέεται, γενικότερα, με τους Αγωνιστές της Ελληνικής Επανάστασης, είναι και η ονοματοδοσία, το 1828, σε Navarin, του Ρωσικού ακρωτηρίου, βόρεια της χερσονήσου Καμτσάσκα, με την ψηλότερη κορυφή Heiden, σε ανάμνηση της καταλυτικής συμμετοχής του Ρωσικού στόλου υπό τον Ναύαρχο Heiden, στη Ναυμαχία του Ναβαρίνου, το 1827.

6. Πρόταση

Έρευνα για εντοπισμό ζωγραφικών πινάκων ή άλλων αποτυπώσεων από Ρώσους, Έλληνες ή και άλλους ξένους καλλιτέχνες, που απεικονίζουν Έλληνες αγωνιστές ή Ρώσους φιλέλληνες με ελληνικές παραδοσιακές φορεσιές και μελέτη αν η σχετική απεικόνιση ακολουθεί τα ενδυματολογικά πρότυπα της εποχής.

Βιβλιογραφία

- Βασιλικό Διάταγμα της 20^{ης} Μαΐου 1833 (ΦΕΚ 19)*. Περί συστάσεως Τάγματος Αριστείας δια το Βασίλειον της Ελλάδος.
- Εθνικό Ιστορικό Μουσείο*. Δημήτρης Παπανικολής. Διαθέσιμο στο: <http://pandektis.ekt.gr/pandektis/handle/10442/66015>.
- Εθνικό Ιστορικό Μουσείο*. Ιωάννης (Γενναίος) Κολοκοτρώνης. Διαθέσιμο στο: <https://nhmuseum.gr/tmimata/mesa-stis-sylloges-tou-mouseiou/item/449-prosopografiatouioannigennaiouthkolokotronielaiografiasemousama>.
- Εθνικό Ιστορικό Μουσείο*. Λάζαρος Κουντουριώτης. Διαθέσιμο στο: <https://www.nhmuseum.gr/ektheseis/istoriki-oikia-lazarou-kountourioti-ydra/item/263-inaftiki-dynami-tis-ydras>.
- Εθνικό Ιστορικό Μουσείο*. Ορκωμοσία Φιλικού. Διαθέσιμο στο: <https://nhmuseum.gr/tmimata/mesa-stis-sylloges-tou-mouseiou/item/636-orkosorkomosiafilikoupithanontouthodoroukolokotronielaiografiaseulotoudionusioutsokou1849>.
- Εθνική Πινακοθήκη*. Ο Κολοκοτρώνης ορκίζει το γιο του. Διαθέσιμο στο: <https://www.nationalgallery.gr/el/sulloges/collection/sulloges/o-kolokotronis-orkizei-ton-gio-tou.html>.
- Κορυζής Χ.* Η πολιτική ζωή στην Ελλάδα 1821–1910. Αθήνα: Αυτοέκδοση, 1974. Σ. 56–57.
- Μπάδα-Τσομώκου Κ.* Η παράδοση στη διαδικασία της ιστορικής διαπραγμάτευσης της εθνικής και τοπικής ταυτότητας. Η περίπτωση της φουστανέλας // *Εθνομολογία* 4, 1995. Σ. 127–148.
- Παπαντωνίου Ι.* Ελληνικές φορεσιές. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1991. Σ. 16–17.
- Πρεσβεία της Ρωσικής Ομοσπονδίας στην Ελληνική Δημοκρατία*. Διαθέσιμο στο: https://greece.mid.ru/el/press-center-gr/news_gr/_24_2021/.
- Φωτιάδης Δ.* Κανάρης. Αθήνα: Δωρικός 1984. Σ. 68–70.
- Chukotka Travel*. Russia's Windiest Place. Available at: <https://chukotka.travel/en/article/cape-navarin/>.
- Russian Discovery*. Cape of all Winds. Available at: <https://www.russiadiscovery.com/tours/chukotka-cape-of-all-winds/>.

DEPICTIONS OF GREEK WARRIORS AT THE GREEK WAR OF INDEPENDENCE IN RELATION WITH PEOPLE, PLACES OR HISTORIC FACTS CONNECTED WITH RUSSIA

G. Nathanail

*Independent Researcher, Athens, Greece
george@nathanail.biz*

This paper will examine the two basic types of Greek male traditional costume, that is “fustanella” and “vraka”. The basic parts of “fustanella” are: a short white skirt of stiffed linen or cotton, long sleeve shirt of the same colour, vest and “tsarouchia”, a type of moccasin shoe with a pompon. It is mainly worn in mountain areas. “Vraka”, among others, includes a large dark coloured trouser, dark shirt, vest and dress shoes. It was the costume worn in the islands and coastal areas. Both costumes include a fez hat. Paintings from the collections of both the National Gallery and the National Historical Museum of Greece, of four famous Greek Warriors: Theodoros and Ioannis (Gennaios) Kolokotronis, Dimitris Papanikolis Lazaros Kountouriotis, with their costumes, will be analysed. Reasons related to the connection of the above warriors with Russia will be explained. Remarks, conclusions along with suggestions for any future research will be provided.

Keywords: *1821 Greek Warriors, Russia, male traditional dress*

References

- Vasiliko Diatagma tis 20is Maiou 1833 (FEK 19).* Peri systaseos Tagmatos Aristeias dia to Vasileion tis Ellados.
- National Historical Museum.* Dimitris Papanikolis. Available at: <http://pandektis.ekt.gr/pandektis/handle/10442/66015>.

- National Historical Museum*. Ioannis (Gennaios) Kolokotronis. Available at: <https://nhmuseum.gr/tmimata/mesa-stis-sylloges-tou-mouseiou/item/449-prosopografia-touioannigennaiouthkolokotronielaiografiasemousama>.
- National Historical Museum*. Lazaros Kountouriotis. Available at: <https://www.nh-museum.gr/ektheseis/istoriki-oikia-lazarou-kountourioti-ydra/item/263-i-naftiki-dynami-tis-ydras>.
- National Historical Museum*. Orkomosia Filikou. Available at: <https://nhmuseum.gr/tmimata/mesa-stis-sylloges-tou-mouseiou/item/636-orkosorkomosiafilikoupithanontoutheodoroukolokotronielaiografiasegulotoudionusioutsokou1849>.
- National Gallery*. O Kolokotronis orkizei to gio tou. Available at: <https://www.nationalgallery.gr/el/sulloges/collection/sulloges/o-kolokotronis-orkizei-ton-gio-tou.html>.
- Koryzis Ch*. I politiki zoi stin Ellada 1821–1910. Athens: n.p., 1974. P. 56–57.
- Bada-Tsomokou K*. I paradosi sti diadikasia tis istorikis diaprigmatefs tis ethnikis kai topikis taftotitas. I periptosi tis foustanelas // *Ethnologia* 4, 1995. P. 127–148.
- Papantoniou I*. Ellinikes foresies. Athens: Ekdotiki Athinon, 1991. P. 16–17.
- Presveia tis Rosikis Omospondias stin Elliniki Dimokratia*. Available at: https://greece.mid.ru/el/press-center-gr/news_gr/_24_2021/.
- Fotiadis D*. Kanaris. Athens: Dorikos 1984. P. 68–70.
- Chukotka Travel*. Russia's Windiest Place. Available at: <https://chukotka.travel/en/article/cape-navarin/>.
- Russian Discovery*. Cape of all Winds. Available at: <https://www.russiadiscovery.com/tours/chukotka-cape-of-all-winds/>.

ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ «Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΜΟΡΙΑ»

E. Özşüer

*Πανεπιστήμιο Κωνσταντινούπολης, Κωνσταντινούπολη, Τουρκία
ozsueresra@gmail.com*

Η εξέγερση του Μοριά, που στην τουρκική συλλογική μνήμη θεωρείται ως ήττα, δεν αναφέρεται εκτενώς στα τουρκικά βιβλία Ιστορίας. Αν γινόταν εκτενέστερη αναφορά, αυτό θα σήμαινε την επίσημη αναγνώριση της εξέγερσης που προέκυψε από το απελευθερωτικό κίνημα των Ελλήνων. Αυτή η περίοδος περνάει υποτονικά στα τουρκικά βιβλία Ιστορίας, επειδή προβάλλοντας ένα τέτοιο επαναστατικό κίνημα που σηματοδότησε την καταστροφή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από μέσα ως νίκη της ανεξαρτησίας στην μνήμη του τουρκικού έθνους. Επειδή ο πρώτος προδότης λαός, που κατέστρεψε από μέσα το κράτος, ήταν οι Έλληνες που θεωρούνταν millet-i sadıka (πιστό έθνος) στην Τουρκική κοινή γνώμη, η εξέγερση του Μοριά το 1821, αυτό το ιστορικό γεγονός μετατράπηκε σε «επιλεγμένο τραύμα». Έτσι η εξέγερση του Μοριά το 1821 είναι η αφετηρία που διαμόρφωσε την πρώτη εικόνα του «προδότη Έλληνα» στην τουρκική κοινότητα. Η εξέγερση του Μοριά η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «τραύμα», στην εθνική μνήμη σκιαγράφησε τους Έλληνες με εικόνες όπως αναξιοπίστοι, εξαρτημένοι από το εξωτερικό, προδότες. Η εξέγερση του Μοριά, στην εθνική τουρκική μνήμη απέχει πολύ από το να θεωρείται απλώς μια κίνηση αντίστασης που έγινε ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Είναι η αφήγηση ενός εθνικού τραύματος και ίσως μιας προδοσίας.

Λέξεις-κλειδιά: η Εξέγερση του Μοριά, η Ελληνική Επανάσταση, Οθωμανική Αυτοκρατορία, Τουρκία, Ελλάδα

«Η Εξέγερση του Μοριά» στην Τουρκική Ιστοριογραφία

Στην ιστορία της Τουρκίας, η εξέγερση του Μοριά το 1821 είναι ένα ιστορικό συμβάν που πρώτη φορά έφερε στην επιφάνεια τα αισθήματα θυμού που μπορούσαν να θεωρηθούν «αρνητική εγγραφή» κατά των Ελλήνων. Διότι όταν αξιολογείται από την οπτική της πολιτικής ψυχολογίας, η απώλεια ενός ατόμου ή ενός αντικειμένου ξεκινά τη διαδικασία του πόνου και του πένθους, και τελικά το πένθος μετατρέπεται σε θυμό [Volkan 2009: 60]. Ωστόσο, δεδομένου ότι είναι πολύ πιο δύσκολο να υπάρξει θρήνος στις πολιτικά και στρατιωτικά εξουτελιστικές καταστροφές, η διαδικασία πένθους που ξεκινά συχνά από την απώλεια και την αλλαγή μπορεί να είναι δύσκολη υπό ορισμένες συνθήκες, εάν δεν έχει ολοκληρωθεί. Συνεπώς πολιτικές παραχωρήσεις όπως η παράδοση γης σε μια περιοχή στον εχθρό, δεν είναι εύκολο να γίνουν αποδεκτές. Παρόλα αυτά στην διάρκεια της τριανταετήρης ηγεμονίας (1808–1839) του II. Mahmut έχουν γραφτεί πολλά έργα από ιστοριογράφους για γεγονότα τα οποία άφησαν βαθιά αποτυπώματα στην συνείδηση του παλατιού και στο περιβάλλον του. Ένα από αυτά τα γεγονότα ήταν η «εξέγερση των Ρωμιών». Ήδη στην εποχή του Σουλτάνου II. Mahmut γράφτηκαν το πρώτα έργα σχετικά με την εξέγερση του Μοριά [Kütükoğlu 1990: 11].

Ένας από τους θεμέλιους λίθους της πορείας προς την εξέγερση του Μοριά το 1821 είχε τεθεί με τον ανερχόμενο βαλκανικό εθνικισμό υπό την υποστήριξη της Ρωσίας. Σε κάθε Τούρκο-Ρωσικό πόλεμο στις εξεγέρσεις που έκαναν οι Έλληνες βασιζόμενοι στον θρύλο του «ξανθού γένους» υπήρχε το όραμα της κατάκτησης της ανεξαρτησίας με την βοήθεια των Ρώσων. Στη περίοδο της παρακμής και διάλυσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τα Ευρωπαϊκά Κράτη και κυρίως η Ρωσία υποκινούσαν τους Έλληνες να ξεσηκωθούν εναντίον των Οθωμανών [Akşit, Sanır, Akyol 1979: 131]. Για αυτό τον λόγο στην Τουρκική ιστοριογραφία η εξέγερση του Μοριά το 1821 στηρίζεται σε δύο πυλώνες. Ο πρώτος είναι η υλική και ηθική υποστήριξη λόγω της γέφυρας που είχε οικοδομήσει η Ευρώπη ανάμεσα στους Αρχαίους Έλληνες και τους Σύγχρονους Έλληνες. Όμως εάν δούμε την γενική εικόνα, στη τουρκική ιστορία επικρατεί γενικώς σιωπή για την εξέγερση του Μοριά το 1821 που επέτυχε το 1829 και δημιούργησε την Ελλάδα ως ανεξάρτητο κράτος. Η σιωπή οφείλεται στο ότι η εξέγερση του Μοριά σηματοδότησε την απώλεια εδαφών των Οθωμανών στα Βαλκάνια.

Η τουρκική ιστορία γενικώς αντιπαρέρχεται με σιωπή κάποια γεγονότα τα οποία θεωρούνται ως εθνικά τραύματα. Αυτό ισχύει κυρίως από την περίοδο των Νεότουρκων (1908) που θεωρείται η αρχή του τουρκικού εκσυγχρονισμού ως και το 1923 οπότε ιδρύθηκε η Τουρκική Δημοκρατία. Ιδίως η αίσθηση που προκλήθηκε μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους με την απώλεια των εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην Ευρώπη, στο επόμενο διάστημα έμεινε στην Τουρκική Δημοκρατία ως κληρονομιά ιδεολογικής παράνοιας. Διότι μετά την απώλεια το να αισθάνεσαι συνεχώς τον εαυτό σου ως θύμα ή να νιώθεις διαρκώς υπό απειλή, είναι μία από τις αντιδράσεις των κοινοτήτων που έζησαν κάποιο τραύμα [Üstündağ 2012: 103]. Και η εξέγερση του Μοριά το 1821 η οποία είναι ο πρώτος κρίκος της τραυματικής περιόδου στην τουρκική ιστοριογραφία είναι η αφήγηση της προδοσίας που ξεκίνησε από μέσα και δεν μνημονεύεται πολύ. Αλλά και δεν ξεχνιέται ...

Από την άλλη πλευρά οι Τούρκοι είναι ένα έθνος που από το 1821 συνεχώς αγωνίζεται με τους Έλληνες. Κυρίως με την κατάληψη της Μικράς Ασίας από τους Έλληνες, στην συλλογική μνήμη των Τούρκων έχει εγκατασταθεί για τα καλά η αντίληψη ότι «δεν γίνεται προβιά από αρκούδα και φίλος από Έλληνα» όπως χαρακτηριστικά λέει μια γνωστή τουρκική παροιμία. Η ιστορία, σε κάθε δύσκολη στιγμή των Τούρκων έφερε απέναντι τους τους Έλληνες με τους οποίους αγωνίζονταν συνεχώς. Αυτό το έθνος που σε κάθε ευκαιρία πρόδιδε, δεν είναι το έθνος εκείνο που άνοιξε και την πρώτη πληγή το 1821; Με λίγα λόγια η εξέγερση του Μοριά το 1821 ήταν η αφετηρία ώστε οι Ρωμιοί που εκπροσωπούσαν το ελληνικό έθνος και υπηρετούσαν σε σημαντικές θέσεις και ιδρύματα να μετονομαστούν από «millet-i sadika» (πιστό έθνος) σε «προδότες Έλληνες». Εξαιτίας αυτού του γεγονότος σε καμία περίοδο της τουρκικής ιστορίας εφεξής δεν θα υπάρχει εμπιστοσύνη στους Έλληνες. Διότι ήταν οι πρώτοι υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που άρχισαν την εξέγερση από μέσα και αποτέλεσαν κακό παράδειγμα και έγιναν αρνητικό πρότυπο και για τους άλλους.

Τελικά στην Τουρκική ιστοριογραφία η εξέγερση του Μοριά το 1821 κατέχει μια περιορισμένη αφήγηση και προβάλλεται ως ένα περιορισμένης κλίμακας συμβάν δευτερεύουσας σημασίας [Millas 2005: 97–98]. Και η εξέγερση του Μοριά είναι ένα ιστορικό γεγονός που μπορεί να ενταχθεί σε αυτή την κατηγορία. Η εξέγερση του Μοριά, που στην τουρκική συλλογική μνήμη θεωρείται ως ήττα, δεν αναφέρεται εκτενώς στα τουρκικά βιβλία Ιστορίας. Αν γινόταν εκτενέστερη αναφορά, αυτό θα σήμαινε την επίσημη αναγνώριση της εξέγερσης που προέκυψε από το απελευθερωτικό κίνημα των Ελλήνων.

Βιβλιογραφία

- Akşit N., Sanır F., Akyol T.* Ortaokullar için Sosyal Bilgiler, 2. Sınıf. İstanbul: MEB Basımevi, 1979.
- Küttikoğlu B.* Sultan II. Mahmud Devri Osmanlı Tarihçiliği // Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri 28–30, 1989. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990. P. 11–19.
- Millas I.* Eikones Ellinon kai Tourkon. (Scholika Vivlia, Istoriografia, Logotechnia kai Ethnika Stereotipa). Athens: Aleksandreia, 2005.
- Üstündağ B. N.* Siyaset ve Travma // E. Düzel (Der.). Türkiye’de Sürmekte Olan Toplumsal Travma ile Baş etmede İlk Adımlar. Ankara: Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 2012.
- Volkan V.* Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme. İstanbul: Everest, 2009.

THROUGH THE OTTOMAN SOURCES “THE PELOPONNESE REVOLT”

E. Özsüer

İstanbul University, İstanbul, Turkey
ozsueresra@gmail.com

The Peloponnese Revolt in Turkish collective memory is considered a defeat, is not extensively mentioned in Turkish history books. If a more extensive report was made, this would mean the official recognition of the uprising that arose from the Greek liberation movement. This period passes subtly in the Turkish history books, because by projecting such a revolutionary movement that marked the destruction of the Ottoman Empire from within as a victory of independence in the memory of the Turkish nation. Because the first traitorous people, who destroyed the state from within, were the Greeks who were considered millet-i sadıka in Turkish public opinion, the Peloponnese revolt in 1821, this historical event turned into a “selected trauma” Thus the Peloponnese revolt in 1821 is the starting point that formed the first image of the “Greek traitor” in the Turkish community. The Peloponnese revolt which

could be characterized as a “trauma”, in the national memory portrayed the Greeks with images as unreliable, dependent on foreigners, traitors. The Peloponnese revolt, in the Turkish national memory, is far from being considered just a resistance movement against the Ottoman Empire. It is the narrative of a national trauma and perhaps a betrayal.

Keywords: *Peloponnese Revolt, Greek Revolution, Ottoman Empire, Turkey, Greece*

References

- Akşit N., Sanır F., Akyol T. Ortaokullar için Sosyal Bilgiler, 2. Sınıf. İstanbul: MEB Basımevi, 1979.
- Kütükoğlu B. Sultan II. Mahmud Devri Osmanlı Tarihçiliği // Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri 28–30, 1989. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990. P. 11–19.
- Millas I. Eikones Ellinon kai Tourkon. (Scholika Vivlia, Istoriografia, Logotechnia kai Ethnika Stereotipa). Athens: Aleksandreia, 2005.
- Üstündağ B. N. Siyaset ve Travma // E. Düzel (Der.). Türkiye’de Sürmekte Olan Toplumsal Travma ile Baş etmede İlk Adımlar. Ankara: Türkiye İnsan Hakları Vakfı, 2012.
- Volkan V. Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine Bir İnceleme. İstanbul: Everest, 2009.

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΝΑ ΤΟΥ ΣΑΚΗ ΤΟΤΛΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΑΤΙΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΗ ΓΚΟΡΙΤΣΑ: ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ν. Ρουνικής

Διδασκαλείο Νέας Ελληνικής Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα, Ελλάδα
rouniko@gmail.com

Δύο Νεοέλληνες, συνέταιροι και φίλοι. Το πλάνο απλό αλλά φιλόδοξο: ένα καλύτερο αύριο μέσω ... Βαλκανίων. Το μυθιστόρημα του Σάκη Τότλη *ο Συνδυασμός Έδεσσα-Ζυρίχη* (1991) καταγράφει την προσπάθεια δύο φίλων να πιάσουν την καλή διασχίζοντας τα Βαλκάνια, με απώτερο στόχο την άφιξη στη “γη της Επαγγελίας”, την Ελβετία. Στη διάρκεια του ταξιδιού τους θα έρθουν σε επαφή με διαφορετικούς χαρακτήρες και ποικίλες συνθήκες, οδηγούμενοι σε ένα ταξίδι αυτογνωσίας και ταυτόχρονα δικού τους επαναπροσδιορισμού. Η ταινία *Βαλκανιζατέρ* (1997) του Σωτήρη Γκορίτσα, μια ταινία δρόμου, βασιζόμενη στο προαναφερόμενο βιβλίο, ήρθε να συμπληρώσει με τρόπο ανάγλυφο την αλλόκοτη αυτή πορεία των δύο σαραντάρηδων εφήβων προς την ενηλικίωση, διερχόμενη από βαλκανικά κατατόπια.

Λέξεις-κλειδιά: ταξίδι, Βαλκάνια, λογοτεχνία, μυθιστόρημα, κινηματογράφος, ταινία δρόμου

Ο συνδυασμός Έδεσσα-Ζυρίχη είναι το πρώτο βιβλίο του Σάκη Τότλη, πρωτοεκδόθηκε το 1991 (εκδόσεις Διαγώνιος), για να ακολουθήσουν στη συνέχεια επανεκδόσεις από ποικίλους οίκους. Το βιβλίο είναι χωρισμένο σε 7 νοητά κεφάλαια και το καθένα επικεντρώνεται σε στιγμιότυπα που συμβαίνουν σε μια περιοχή-χώρα. Στο μυθιστόρημα ακολουθούνται οι περισσότεροι από τους προσδιοριζόμενους ως βασικοί «νόμοι» της πλοκής [Αθανασόπουλος 2005: 33–34]. Το περιεχόμενό του παρουσιάζεται ως αναμνηστική εξιστόρηση

ενός εκ δύο φίλων που κάποτε ταξίδεψαν στα Βαλκάνια με σκοπό να αποκτήσουν λεφτά. Η υπόθεση έχει ως αφηγηρία τον χώρο της καθημερινής τους βιοπάλης, την κοινή τους καφετέρια στην Έδεσσα, αναζητώντας ταυτόχρονα μια ευκαιρία που θα τους εξασφαλίσει μεμιάς πολλά λεφτά. Η συζήτηση με τον ξάδερφο του ενός είναι αυτή που τους δίνει την ιδέα και τους βάζει σε ευρωπαϊκές περιπέτειες. Οι δυο συνέταιροι καταστρώνουν ένα φιλόδοξο πλάνο, που στην υλοποίησή του δεν φαίνεται δύσκολο. Σύμφωνα με αυτό, διαγράφοντας οδικώς τη διαδρομή Έδεσσα — Ζυρίχη θα φτάσουν στην πρωτεύουσα της Ελβετίας και θα ανταλλάξουν λέβα, που προηγουμένως θα έχουν αλλάξει στη Βουλγαρία με ελβετικά σεντς, με την ισοτιμία να εξαπλάσιάζει τα κέρδη τους. Μετά από πολλές περιπέτειες θα καταφέρουν να φτάσουν στον στόχο τους, όμως εκεί οι ελπίδες τους θα διαψευστούν με τον πιο απρόσμενο τρόπο. Η εξαρχής λάθος πληροφόρηση για την ισοτιμία αποδεικνύει ότι όλη αυτή η προσπάθεια επί του πρακτέου είναι χωρίς αντίκρισμα, καθώς εν τέλει οι υπολογισμοί αποδεικνύονται λανθασμένοι και το κέρδος ανύπαρκτο.

Στον χώρο του κινηματογράφου η ταινία *Βαλκανιζατέρ* (1997), βασιζόμενη στο *ο Συνδυασμός Έδεσσα — Ζυρίχη*, σε σενάριο και σκηνοθεσία Σωτήρη Γκορίτσα, με πρωταγωνιστικό δίδυμο τους Στέλιο Μάινα και Γεράσιμο Σκιαδαρέση και τη συμμετοχή της Γιώτας Φέστα θεωρείται μια από τις πιο αναγνωρίσιμες ταινίες δρόμου του σύγχρονου ελληνικού κινηματογράφου. Γεγονός είναι ότι η ταινία γνώρισε πορεία και φήμη αντιστρόφως ανάλογη της προέλευσής της, καθώς απέκτησε σημαίνουσα θέση στην ιστορία του ελληνικού κινηματογράφου, συνετέλεσαν σε αυτό οι έξοχες ερμηνείες των δύο βασικών ερμηνευτών, όσο και η μουσική της επένδυση από τον Νίκο Πορτοκάλου, με το τραγούδι των τίτλων να αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά της μουσικής πορείας του εν λόγω καλλιτέχνη και ένα από τα πλέον διαχρονικά της εγχώριας μουσικής σκηνής. Ως προς την αποδοχή της ταινίας από το κοινό ο Κωνσταντίνος Ζούλας ανέφερε χαρακτηριστικά στην *Καθημερινή* [2015] «...η ταινία είναι το ωραιότερο *road movie* που έχει γυριστεί από Έλληνα σκηνοθέτη. Οι δε πρωταγωνιστές της, ο Σ. Μάινας και ο Γ. Σκιαδαρέσης, είναι υπέροχοι στους ρόλους που έχει φιλοτεχνήσει ο Γκορίτσας. Την ταινία απογειώνει η εξαιρετική μουσική του Ν. Πορτοκάλου...». Ομοίως και ο κριτικός κινηματογράφου ο Δ. Δανίκας [2008] χαρακτήρισε την ταινία ως μια από αυτές που σηματοδότησαν την αναγέννηση του ελληνικού κινηματογράφου.

Στο μυθιστόρημα και στην ταινία πρωταγωνιστούν δύο φίλοι — με έτερα ονόματα σε αμφότερα — από την Έδεσσα, οι οποίοι βάζουν στόχο ζωής να δι-

ασχίσουν τα Βαλκάνια προκειμένου να εκπληρώσουν τον στόχο τους. Η κινηματογραφική μετάπλαση του *ο Συνδυασμός Έδεσσα — Ζυρίχη* από τον Γκορίτσα έχει στηριχτεί στη βασική ιστορία των σελίδων του Τότλη, διατηρώντας κατά πρώτον τους δύο βασικούς χαρακτήρες, χωρίς έντονες διαφοροποιήσεις, ενώ κάποιοι από τους διαλόγους τους έχουν μεταφερθεί αυτολεξεί στη μεγάλη οθόνη. Στην κινηματογραφική εκδοχή ωστόσο έχει προστεθεί ένα ακόμα πρόσωπο, που δίνει μάλιστα σημαντική ώθηση στην εξέλιξη της δράσης. Αυτό είναι η γυναίκα του Σταύρου (Σάκη κατά το βιβλίο), που εξασφαλίζει το οικονομικό κεφάλαιο για να “δράσουν” οι δύο φίλοι, ενώ είναι εκείνη που θα συμβάλει στο happy end του φιλμ. Στις σελίδες του βιβλίου το πρόσωπο αυτό είναι σχεδόν ανύπαρκτο, υπάρχει μόνο ως ανάμνηση, έντονη αρχικά ενώ λίγο πριν το τέλος της ιστορίας «παλεύει να επιβιώσει» [Τότλης 2000: 31, 105, 154]. Στο φιλμ το σημαίνον πρόσωπο της συζύγου οδηγεί προς ένα ηθικοπλαστικό τέλος, προβάλλοντας την οικογενειακή-συντροφική θalπωρή ως ανώτερη από ό,τι άλλο και βέβαια υπεράνω κάθε αναποδιάς. Αντίθετα στο βιβλίο οι ταξιδιώτες επιστρέφουν μετά την αποτυχημένη αποστολή αμίλητοι, βυθισμένοι στις σκέψεις των δικών τους ολότελα διαφορετικών κόσμων, αφήνοντας μάλιστα “ανοιχτή” την κατάληξή τους και τον αναγνώστη σε υποθέσεις απλώς για αυτή.

Σχολιάζοντας περαιτέρω την παραπάνω διαπίστωση στο βιβλίο αποτυπώνεται ξεκάθαρα η διαφοροποίηση των δύο κεντρικών χαρακτήρων. Αυτός φαίνεται να είναι ένας από τους βασικούς συγγραφικούς στόχους. Η ετερότητα ελλοχεύει και μια συγκρουσιακή κατάσταση ανάμεσα στους δύο ήρωες που άλλοτε εξωτερικεύεται, κυρίως όμως δηλώνεται ως παρατεταμένη σιωπή, προφανώς για να αποφευχθούν τα χειρότερα. Όπως και να έχει η καταγραφή αυτής της σχέσης και της εξέλιξής της φαίνεται να είναι το πρωταρχικό μέλημα για τον συγγραφέα, ο θεματικός του πυρήνας, προσπαθώντας να τον αναδείξει μέσα από τις σελίδες του, ίσως και περισσότερο από την έκβαση της ιστορίας. Η σχέση αυτή διέρχεται δια πυρός και σιδήρου, η υπέρπυουσα ένταση σταδιακά κλιμακώνεται, φτάνει στα όρια της έλλειψης εμπιστοσύνης και σύγκρουσης, έστω και μη εκφρασμένης στις σελίδες [Τότλης 2000: 100, 103], απειλώντας ακόμα και να ακυρώσει τον κοινό στόχο. Αντίθετα η ταινία βρίθκει από χιουμοριστικά περιστατικά, ομοίως και διαλόγους, μεταξύ των δύο πρωταγωνιστών χωρίς να αφήνει την εικασία για περαιτέρω σκέψεις για τη μεταξύ τους σχέση, αντίθετα οι αναπάντεχες αναποδιές φαίνεται να τους δένουν όλο και περισσότερο.

Η δράση του μυθιστορήματος τοποθετείται στο σύνολο σχεδόν των Βαλκανίων και των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης και μέσα στις σελίδες διατυπώνονται τοπικές περιγραφές και χαρακτηριστικά των λαών: οι αργοί Βούλγαροι που απέχουν από τον σύγχρονο δυτικό τρόπο ζωής όντας αφοσιωμένοι σε μια ζωή-ρουτίνα, οι πονηροί και άξεστοι Γιουγκοσλάβοι, η άφιξη στην καταπράσινη Αυστρία, μια χώρα κουλούρας, τεχνολογίας και υψηλού πολιτισμού, η αστραφτερή Ελβετία, η έρημη και σκοτεινή Γερμανία. Στην ταινία αντίθετα παρουσιάζεται το πέρασμα μόνο από την αγροτική Βουλγαρία και κατευθείαν η κατάληξη στην Ελβετία.

Στόχος της παρούσας εργασίας δεν είναι να προκρίνει μια από τις δύο εκδοχές, μειώνοντας ταυτόχρονα την άλλη, αλλά να παρουσιάσει τον «διάλογο» των δύο έργων, που μπορούν να λειτουργήσουν είτε αυτόνομα, είτε συμπληρωματικά¹. Αφετηρία για αυτή τη «συνομιλία» είναι το να δεχτούμε ότι η κινηματογραφική εκδοχή ενός λογοτεχνικού έργου δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκλειστικά από την πιστότητα της πηγής, αλλά ως διακειμενικό έργο, καθώς ανοίγει μια επικοινωνία με το μυθιστόρημα στο οποίο στηρίζεται, δημιουργεί μια μορφή ανταλλαγής, η οποία προσθέτει τόσο στο λογοτεχνικό, όσο και στο φιλικό κείμενο και εκφράζει την υποκειμενική κατανόηση και την κριτική ερμηνεία της λογοτεχνικής πηγής από τον κινηματογραφικό δημιουργό [Αγάθος 2010: 52].

Βιβλιογραφία

- Αγάθος Θ. Από το κείμενο στην οθόνη: Ζ, φανταστικό ντοκιμαντέρ ενός εγκλήματος του Βασιλικού και Ζ του Γαβρά // COMPARAISON-Σύγκριση 20, 2010. Σ. 51–71.
- Αθανασόπουλος Β. Οι ιστορίες του κόσμου. Τρόποι της γραφής και της ανάγνωσης του οράματος. Αθήνα: Πατάκης, 2005.
- Δανίκας Δ. Η αναγέννηση του ελληνικού κινηματογράφου // ΤΟ ΒΗΜΑ, 10.10.2021.
- Ζούλιας Κ. Βαλκανιζατέρ...με την όπισθεν // Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 04.04.2015.
- Τότλης Σ. Ο συνδυασμός Έδεσσα — Ζυρίχη. Αθήνα: Πατάκης, 2000.
- Wagner G. The Novel and the Cinema. New Jersey: Fairleigh Dickinson University Press, 1975.

¹ Το φιλμ οπωσδήποτε δεν αποτελεί παρανάγνωση του μυθιστορήματος, αλλά θα μπορούσαμε να το εντάξουμε στην κατηγορία της κινηματογραφικής απόδοσης λογοτεχνικού έργου που κατά τον Wagner [1975: 222] αποκαλείται «σχόλιο» αφού «το πρωτότυπο είτε ηθελημένα, είτε αθέλητα μεταλλάσσεται σε κάποια σημεία, ενώ θα μπορούσε να επίσης να ονομαστεί επαν-έμφαση ή επανα-δόμηση».

JOURNEY TO THE BALKANS THROUGH THE PEN OF SAKIS TOTLIS AND THE CINEMATIC LOOK OF SOTIRIS GORITSAS: A COMPARATIVE APPROACH

N. Roubis

*Greek Language Center, University of Athens, Athens, Greece
rouniko@gmail.com*

Two Greeks of modern times, partners and friends. The plan is simple but ambitious: better tomorrow through... the Balkans. Sakis Totlis's novel *The Edessa-Zurich Combination* (1991) presents the attempt of two friends to strike it rich crossing the Balkans, with the ultimate goal of arriving in the Switzerland. During their journey they will come in contact with different characters and various conditions, leading to a journey of self-knowledge and, at the same time, to their own re-definition. The film *Balkanizer* (1997) by Sotiris Goritsas, a street film based on the aforementioned book, came to supplement in a vivid way this bizarre path of two forty-year-old adolescents to adulthood, passing through Balkan swallows.

Keywords: *journey, Balkans, literature, novel, cinema, road movie*

References

- Agathos Th.* Apo to keimeno stin othoni: Z, fantastiko ntokimanter enos egklimatos tou Vasilikou kai Z tou Gavra // *COMPARAISON-Sygkrisi* 20, 2010. P. 51–71.
- Athanasopoulos V.* Oi istories tou kosmou. Tropoi tis grafis kai tis anagnosis tou oramatos. Athens: Patakis, 2005.
- Danikas D.* I anagennisi tou ellinikou kinimatografou // *TO VIMA*, 10.10.2021.
- Zoulias K.* *Valkanizater...me tin opisthen* // *I KATHIMERINI*, 04.04.2015.
- Totlis S.* *O syndyasmos Edessa — Zyrichi*. Athens: Patakis, 2000.
- Wagner G.* *The Novel and the Cinema*. New Jersey: Fairleigh Dickinson University Press, 1975.

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Κ. Τικτοπούλου, Φ. Κοϊδάκη, Δ. Χρήστου, Γ. Τσουμάκας

*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, Ελλάδα
atiktopo@lit.auth.gr / coidacis@gmail.com /
desp.christou@gmail.com / greg@csd.auth.gr*

Αναζητώντας την έννοια του εθνικού, αξιοποιούμε σύγχρονες τεχνολογίες ανάλυσης λογοτεχνίας και εξόρυξης γνώσης από κείμενα προκειμένου να αποκαλύψουμε τις αποτυπώσεις του έθνους στην ελληνική πεζογραφία του 19ου αιώνα, να τις αναλύσουμε ποσοτικά, να τις οπτικοποιήσουμε και να τις ερμηνεύσουμε ποιοτικά. Η διεπιστημονική προσέγγιση των Ψηφιακών Λογοτεχνικών Σπουδών προσφέρει το θεωρητικό και μεθοδολογικό υπόβαθρο από το οποίο αντλούμε για να μελετήσουμε την έννοια του έθνους μέσα από τις συχνότητες της εμφάνισής της και το γλωσσικό της περιβάλλον σε 91 πρωτότυπα ελληνικά πεζογραφήματα του 19ου αιώνα.

Λέξεις-κλειδιά: ελληνική πεζογραφία, 19^{ος} αιώνας, έννοια του έθνους, υπολογιστική ανάλυση λογοτεχνίας, ανάκτηση πληροφορίας με λέξεις κλειδιά

1. Εισαγωγή

Η ελληνική πεζογραφία του 19ου αιώνα, και εν γένει η λογοτεχνία, είναι βαθιά συνυφασμένη με την εθνογένεση. Ο πεζός λογοτεχνικός λόγος στην Ελλάδα του 19ου αιώνα συνδέεται με τις διαδικασίες συγκρότησης και διαπραγμάτευσης της εθνικής ταυτότητας [Βουτουρή, Γεωργής 2006: 207–227, Ταμπάκη, Πολυκανδριώτη 2016, Τζιόβας 2017], καθώς όχι μόνον ενσαρκώνεται με το σπουδαιότερο εθνοποιητικό μέσο, τη γλώσσα [Κωστούδα 2018: 58–62], αλλά παράλληλα αντανakλά και διαμορφώνει την συλλογική συνείδηση. Συνεπώς, η πεζογραφία αναπτύσσει μια ιδιαίτερη σχέση με το φαινό-

μενο της εθνοποίησης, στη βάση της οποίας η παρούσα έρευνα διερευνά την έννοια εθνικού μέσα από 91 ελληνικά πεζογραφήματα του 19ου αιώνα.

2. Μεθοδολογία

Η παρούσα έρευνα κινείται στο πεδίο των Ψηφιακών Λογοτεχνικών Σπουδών [Kirschenbaum 2007, Jockers 2013], καθώς διαμορφώνει μια μεθοδολογική προσέγγιση όπου η παραδοσιακή εκ του σύνεγγυς μελέτη της λογοτεχνίας συνδυάζεται με σύγχρονες υπολογιστικές μεθόδους ανάλυσης σωμάτων κειμένων λογοτεχνίας [Ramsay 2008, Moretti 2013] προκειμένου να εντοπιστούν και να μελετηθούν όλες οι ρητές αναφορές στην έννοια του έθνους που εμφανίζονται στα νεοελληνικά πεζογραφήματα του 19ου αιώνα. Συγκεκριμένα, καθορίζουμε κριτήρια συγκρότησης ειδικού σκοπού σώματος κειμένων με βάση τα οποία επιλέγονται συνολικά 91 ελληνικά πεζογραφήματα 19ου αιώνα. Τα 91 επιλεγμένα τεκμήρια αντιστοιχούν σε 91 διαφορετικούς συγγραφείς που προέρχονται από διάφορες γωνίες του ελληνόφωνου κόσμου. Μετά την ψηφιοποίηση των τεκμηρίων ακολουθεί μια σειρά επεξεργασιών και αναλύσεων με στόχο τον εντοπισμό των αποσπασμάτων που αναφέρονται στο έθνος και την δημιουργία βάσης δεδομένων όπου εμπεριέχονται τα ανακτηθέντα αποσπάσματα εμπλουτισμένα από μεταπληροφορία. Τα αποσπάσματα αυτά ανακτώνται με βάση ένα σύνολο από προσεκτικά επιλεγμένες και προσδιορισμένες λέξεις κλειδιά (keyword-based passage retrieval), και εν συνεχεία επεξεργάζονται περαιτέρω προκειμένου να μελετηθεί περαιτέρω το γλωσσικό περιβάλλον του κάθε αποσπάσματος.

3. Αναλύσεις — Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα των αναλύσεων οπτικοποιούνται σε διαδοχικά διαγράμματα που μας προσφέρουν σταδιακά μια ευκρινέστερη εικόνα σε σχέση με τις συχνότητες αναφοράς στο έθνος. Παράλληλα, εξάγοντας τα τοπωνύμια που εμπεριέχοντα στα αποσπάσματα διαμορφώνεται ένα γεωγραφικό τοπίο διασυνδέσεων, ενώ μέσα από την ανάλυση των συμπραζομένων του κάθε ευρήματος παρακολουθήσουμε το λεξιλόγιο με το οποίο φαίνεται να εκφέρονται συχνότερα οι αναφορές στο έθνος. Τέλος, αναλύοντας μη εποπτευόμενα (unsupervised) τις σημασιολογικές δομές ολόκληρου του σώματος κειμένων παρατηρούμε πως ένα από τα συχνότερα θεματικά μοτίβα συνδέεται άμεσα με το έθνος, ενώ το σύνολο λέξεων με το οποίο αρθρώνεται αυτό το μοτίβο που θα μπορούσε να αφηγείται την ελληνική ιστορία του 19ου αιώνα.

4. Επίλογος

Το ζήτημα της έθνους φαίνεται με μετρήσιμα αποτελέσματα πως είναι ένα από τα συχνότερα και μεγαλύτερα θεματικά μοτίβα της πεζογραφίας του 19ου αιώνα. Αποδεικνύεται επίσης πως οι συχνότερες εμφανίσεις του συναρτώνται άμεσα με κειμενικά και περικειμενικά χαρακτηριστικά. Εστιάζοντας δε στο γλωσσικό περιβάλλον μπορούν να εξαχθούν πληροφορίες για διάφορες πολιτισμικές όψεις του έθνους.

Βιβλιογραφία

- Βουτουρής Π., Γεωργής Γ. (επιμ.). Ο ελληνισμός στον 19ο αιώνα: ιδεολογικές και αισθητικές αναζητήσεις. Αθήνα: Καστανιώτης, 2006.
- Κωστούδα Σ. Σ. Αναδύσεις ταυτότητας και ετερότητας σε σύγχρονα μυθιστορήματα Ελλήνων και Τούρκων συγγραφέων. Διδακτορική διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2018.
- Ταμπάκη Α., Πολυκανδριώτη Ο. (επιμ.). Ελληνικότητα και ετερότητα. Πολιτισμικές διαμεσολαβήσεις και “εθνικός χαρακτήρας” στον 19ο αιώνα. Τομ. Α. Αθήνα: ΕΚΠΑ & Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2016.
- Τζιόβας Δ. Η πολιτισμική ποιητική της ελληνικής πεζογραφίας. Από την ερμηνεία στην ηθική. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017.
- Jockers M. Macroanalysis: Digital Methods and Literary History. Chicago: University of Illinois Press, 2013.
- Kirschenbaum G. M. The Remaking of Reading: Data Mining and the Digital Humanities // Proceedings of The National Science Foundation Symposium on Next Generation of Data Mining and Cyber-Enabled Discovery for Innovation (NGDM 07). Baltimore, 2007. Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.111.959&rep=rep1&type=pdf>.
- Moretti F. Distant Reading. London: Verso, 2013.
- Ramsay S. Algorithmic Criticism // S. Schreibman, R. Siemens (eds.). A Companion to Digital Literary Studies. Oxford: Blackwell, 2008. P. 477–491.

SEARCHING THE CONCEPT OF NATION IN 19TH CENTURY GREEK PROSE FICTION

K. Tiktoupoulou, F. Koidaki, D. Christou, G. Tsoumakas

Aristotle University of Thessaloniki, Thessaloniki, Greece
atiktopo@lit.auth.gr / coidacis@gmail.com /
desp.christou@gmail.com / greg@csd.auth.gr

The 19th century Greek prose fiction, and literature in general, is deeply intertwined with the Greek nation building procedures. Literary discourse in Greece of the 19th century is associated with the processes of formation and negotiation of national identity, since it not only is embodied through the most important nation-building tool, language, but also reflects and shapes the collective conscious. In search of the concept of nation, we utilize modern literary analysis and text mining technologies to capture the imprint of the nation in Greek prose of the 19th century, to analyze them quantitatively, to visualize them and to interpret them qualitatively. The interdisciplinary approach of Digital Literary Studies offers the theoretical and methodological background from which we draw to gather and study all passages referred to the concept of the nation-state contained in a Greek corpus of 91 novels of the 19th century. By analyzing the retrieved passages, we observe the variations in the frequencies of the references, as well as the extracted geographical information and the contextual environment. Finally, the topic modelling analysis allows us to look closer at the topic related to the nation which is revealed to be one of the most important and central themes of 19th century Greek prose fiction.

Keywords: *Greek prose fiction, 19th century literature, nation concept, computational literary analysis, keyword passage retrieval, literary analysis, distant reading*

References

- Voutouris P., Georgis G. (eds.).* O ellinismos ston 19o aiona: ideologikes kai aisthitikes anazitiseis. Athens: Kastaniotis, 2006.
- Kostouda S. S.* Anadyseis taftotiton kai eterotitas se sygchrona mythistorimata Ellinon kai Tourkon syngrafeon. Doctoral Dissertation. Thessaloniki: Aristotle University of Thessaloniki, 2018.
- Tampaki A., Polykandrioti O. (eds.).* Ellinikotita kai eterotita. Politismikes diamesolaviseis kai “ethnikos charaktiras” ston 19o aiona. Vol. 1. Athens: National and Kapodistrian University of Athens & National Hellenic Research Foundation, 2016.
- Tziovas D.* I politismiki poitiki tis ellinikis pezografias. Apo tin ermineia stin ithiki. Heraklion: Crete University Press, 2017.
- Jockers M.* Macroanalysis: Digital Methods and Literary History. Chicago: University of Illinois Press, 2013.
- Kirschenbaum G. M.* The Remaking of Reading: Data Mining and the Digital Humanities // Proceedings of The National Science Foundation Symposium on Next Generation of Data Mining and Cyber-Enabled Discovery for Innovation (NGDM 07). Baltimore, 2007. Available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.111.959&rep=rep1&type=pdf>.
- Moretti F.* Distant Reading. London: Verso, 2013.
- Ramsay S.* Algorithmic Criticism // S. Schreibman, R. Siemens (eds.). A Companion to Digital Literary Studies. Oxford: Blackwell, 2008. P. 477–491.

Η ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ: ΔΗΜΟΣΙΑ ΤΑΞΗ ΚΑΙ ΚΡΑΤΙΚΗ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΣΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

Α. Φωτάκης, Γ. Γκολφινόπουλος, Δ. Λαμπροπούλου

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, Ελλάδα
afotakis@arch.uoa.gr / y_golfin@hotmail.com / dlampprop@arch.uoa.gr*

Η συμπλήρωση των 200 χρόνων από τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας το 1821, υπήρξε μια ιδανική ευκαιρία για αναστοχασμό γύρω από την ιστορία της συγκρότησης του ελληνικού εθνικού κράτους αλλά και της συνολικής πορείας του στον χρόνο. Μια ιδιαίτερη περίοδος που χωρίζει τον 20ό αιώνα στη μέση και σηματοδότησε μια διαδικασία (ανα)συγκρότησης του ελληνικού κράτους ήταν αυτή του τέλους της γερμανικής κατοχής, του εμφυλίου πολέμου και των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων. Η παρούσα ανακοίνωση, αξιοποιώντας έρευνα Τύπου και αρχεία, ερευνά τους μεταπολεμικούς τρόπους ανασυγκρότησης του ελληνικού κράτους, εστιάζοντας σε μια κρίσιμη διάσταση αυτής της διαδικασίας: την αναδιοργάνωση των μηχανισμών ασφάλειας και πειθάρχησης που τέθηκαν σε κίνηση με ιδιαίτερο αντικείμενο τον έλεγχο της κινητικότητας στην τεμαχισμένη από τις κοινωνικο-πολιτικές συνθήκες του πολέμου επικράτεια.

Λέξεις-κλειδιά: ασφάλεια, δημόσια τάξη, αστυνομία, εμφύλιος, μεταπολεμική Ελλάδα

1. Εισαγωγή

Η συμπλήρωση των 200 χρόνων από τον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας το 1821, υπήρξε μια ιδανική ευκαιρία για αναστοχασμό πάνω στην ιστορία της συγκρότησης του ελληνικού εθνικού κράτους αλλά και της συνολικής πορείας του. Μια ιδιαίτερη περίοδος που σηματοδότησε μια διαδικασία εκ βά-

θρων ανασυγκρότησης ήταν αυτή που εκτείνεται από το τέλος της γερμανικής κατοχής μέχρι τα πρώτα μετεμφυλιακά χρόνια. Πρόκειται για μια ιστορική στιγμή που τέμνει τον 20ό αιώνα στη μέση και σε ιστοριογραφικό επίπεδο γίνεται αντικείμενο μιας εκ νέου πραγμάτευσης της ιστορίας του εθνικού κράτους. Ως αναπόσπαστο τμήμα των συγκρουσιακών κοινωνικών σχέσεων, ο χώρος κατά τη δεκαετία του 1940 στην Ελλάδα αναδιατάσσεται διαρκώς με άξονα το ποιες δυνάμεις τον διεκδικούν και μπορούν να τον ελέγξουν. Πιο συγκεκριμένα, εντός της μεταπολεμικής συνθήκης, το ποιος ελέγχει την παραγωγή και τη διανομή των εμπορευμάτων, ποιος είναι ελεύθερος να κυκλοφορεί και πού, καθώς και το ποιος έχει την (ένοπλη) ισχύ να επιβάλει όλα τα παραπάνω αποκτούν αποφασιστική σημασία. Η παρούσα ανακοίνωση, η οποία αποτελεί τμήμα μιας ευρύτερης χρηματοδοτούμενης έρευνας ιχνηλατεί τις μορφές (ανα)συγκρότησης του έθνους-κράτους στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια εστιάζοντας σε τεχνολογίες αστυνόμευσης και πειθάρχησης που διεκδικούσαν τον έλεγχο της κινητικότητας ανθρώπων και πραγμάτων, όχι απλώς με γνώμονα την πάταξη του «εσωτερικού εχθρού» αλλά τον συνολικό έλεγχο του πληθυσμού και τη διαμόρφωση μιας δημόσιας τάξης¹. Συγκεκριμένα, ισχυριζόμαστε ότι οι τεχνοπολιτικές αποκλεισμοί / περιορισμού της περιόδου δεν υποστήριζαν μόνο τον εμφυλιοπολεμικό στρατιωτικό αγώνα εναντίον των «αντεθνικώς δρώντων» αλλά και τον έλεγχο της κίνησης του πληθυσμού στον δημόσιο χώρο. Η κοινωνική αναπαραγωγή, το ταξίδι, η κατανάλωση, η εργασία, καθίστανται αντικείμενο αστυνομικής διαχείρισης και αναδιατάσσονται ενόψει ενός νέου (ψυχροπολεμικού) εθνικού μέλλοντος.

2. Μεθοδολογία

Το παρόν κείμενο συνδιαλέγεται με μια σειρά ιστορικών και κοινωνιολογικών ερευνών επιχειρώντας μια διεπιστημονική προσέγγιση της ιστορίας των τεχνολογιών ελέγχου του χώρου και της κινητικότητας. Θέτοντας το — ελάχιστα ερευνημένο — ζήτημα της μεταπολεμικής δημόσιας τάξης στην Ελλάδα, επιχειρούμε να τοποθετήσουμε σε έναν κοινό ορίζοντα τη συζήτηση για τον ελληνικό εμφύλιο ως (πρώτο) επεισόδιο του ψυχρού πολέμου με εκεί-

¹ Η παρούσα ανακοίνωση εντάσσεται στο ερευνητικό εγχείρημα με τίτλο «Η μεταπολεμική οργάνωση των αστυνομικών σωμάτων (1946–1952)» και χρηματοδοτείται από το πρόγραμμα «Υποστήριξη ερευνητών με έμφαση στους νέους ερευνητές (ΕΔΒΜ 34)» του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων (ΕΣΠΑ 2014–2020).

νη που αφορά την κοινωνική και κρατική ανασυγκρότηση της περιόδου [Λιάκος 2019]. Το υλικό που αναλύουμε προέρχεται από τον καθημερινό αθηναϊκό Τύπο, τον νομικό λόγο καθώς και κρατικά (ελληνικά και βρετανικά). Μέσω του δημοσίου λόγου και των πολύ συχνά συγκρουσιακών νοηματοδοτήσεων των «κοινωνικών προβλημάτων» επιδιώκουμε να ανασυγκροτήσουμε τις βασικές διαστάσεις της αστυνομικής δραστηριότητας, η οποία εμφανίζεται ακριβώς η «ενδεδειγμένη απάντηση» γι' αυτά τα προβλήματα. Εστιάζοντας στις «εστίες αταξίας» που καταπολεμά η αστυνομία μπορούμε να κατανοήσουμε και τη μορφή της τάξης (order) που επιχειρείται να επιβληθεί.

3. Παραδείγματα

Στην παρούσα, αναγκαστικά σύντομη ανακοίνωση, εστιάζουμε σε ορισμένα αποσπάσματα λόγου του τύπου –των εφημερίδων *Ριζοσπάστης* και *Ελευθερία*— που αφορούν αστυνομικές πρακτικές ελέγχου της κινητικότητας στην πόλη, όπως η νυχτερινή απαγόρευση κυκλοφορίας, ο αποκλεισμός της εισόδου και εξόδου από πολεοδομικά συγκροτήματα, ο αυστηρός έλεγχος εισόδου στις πολυκατοικίες και οι έλεγχοι ταυτοποίησης. Επιπλέον, αναλύουμε αποσπάσματα νομικών κειμένων της εμφυλιακής περιόδου που αφορούν τον έλεγχο της επικράτειας και τους γενικούς όρους υπό τους οποίους μπορούσε να μετακινείται κανείς/μιά νόμιμα². Ανεξάρτητα απ' τον βαθμό επιτυχίας κάθε συγκεκριμένου νόμου, η εγκαθίδρυση αυστηρών όρων και ελέγχων για την νόμιμη μετακίνηση διαμόρφωσε την ίδια στιγμή και ένα πεδίο «παράνομης», «λαθραίας» κινητικότητας. Διαμέσου της ανάλυσης των κειμένων αυτών καθίσταται δυνατή και η σκιαγράφηση του χαρακτήρα της «απειλής» που το κράτος αντιμετώπιζε, δηλαδή μιας «ανεξέλεγκτης» κίνησης ενός εχθρού, ταυτόχρονα εσωτερικού και εξωτερικού («σλαβοκομμουνιστές») που πολύ δύσκολα μπορούσε να ταυτοποιηθεί.

Ένα ζήτημα με το οποίο δεν έχει ασχοληθεί η βιβλιογραφία και η παρούσα ανακοίνωση επιδιώκει να αναδείξει είναι η διάδοση στα πρώτα μεταπολε-

² Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για τον Αναγκαστικό Νόμο 453/1945 «Περί λήψεως μέτρων προς εμπέδωσιν της Δημοσίας ασφάλειας και τάξεως», το Ψήφισμα Γ' «Περί εκτάκτων μέτρων αφορώντων την Δημόσιαν τάξιν και ασφάλειαν» (Ιούνιος 1946) και τον Νόμο 719 του 1948 «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του Ν. 4310/1929 'περί εγκαταστάσεως και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι αστυνομικού ελέγχου διαβατηρίων κλπ.' ως ετροποποιήθη δια του Ν. 5405/1932 και προσθήκης συναφών προς τον έλεγχον κινήσεως των επιβατών και των μεταφορικών μέσων διατάξεων»

μικά χρόνια των ατομικών δελτίων ταυτότητας, μιας πολιτικής τεχνολογίας που ακριβώς αναζητούσε την ανά πάσα στιγμή ταυτοποίηση των ανθρώπων που κινούνταν στον δημόσιο χώρο. Την αποφασιστική προσπάθεια να καθιερωθεί ατομικό δελτίο ταυτότητας είχαν κάνει μάλιστα οι ίδιοι οι Γερμανοί κατά τη διάρκεια του πολέμου ενώ μετά το 1945, το ελληνικό κράτος ακολουθήσει με συνέπεια και επιμονή αυτή την κατεύθυνση.

4. Συμπεράσματα

Θέτοντας στο επίκεντρο της ερευνητικής προσοχής της τη μεταπολεμική σύγκρουση, την οποία προσεγγίζει μέσα απ' το πρίσμα της αστυνομικής δραστηριότητας, η παρούσα ανακοίνωση ερευνά τη μεταπολεμική ανασυγκρότηση του ελληνικού έθνους-κράτους σε συνθήκες κρίσης και «αδυναμίας». Σε ένα πλαίσιο οξύτατης πόλωσης, όπως ήταν ο εμφύλιος πόλεμος, το κράτος, με προεξάρχουσα την αστυνομική εξουσία, ανέλαβε το εγχείρημα μιας εθνικής ανασυγκρότησης που έλαβα τη μορφή ενός αυταρχικού εκσυγχρονισμού [Λιάκος, 2019]. Αναστοχαζόμενοι την ταραχώδη ιστορία του ελληνικού κράτους κατά την πρώιμη μεταπολεμική περίοδο και τη σημασία της για τις επόμενες δεκαετίες, υποστηρίζουμε πως δεν θα έπρεπε να εστιάζουμε αποκλειστικά στις καταστροφικές της συνέπειες αλλά εξίσου και στις παραγωγικές, στην περίπτωση μας παραγωγικές για τη δημόσια τάξη αλλά και συνολικά για την κοινωνική ζωή.

Βιβλιογραφία

- Αλιβιζάτος Ν. Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922–1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας. Μτφ: Β. Σταυροπούλου. Αθήνα: Θεμέλιο, 1983.
- Λάζου Β. Η Επιβολή του Κράτους. Ο Εμφύλιος Πόλεμος στη Λαμία, 1945–1949. Αθήνα: Ταξιδευτής, 2016.
- Λαμπροπούλου Δ. Γράφοντας από τη Φυλακή. Αθήνα: Νεφέλη, 1999.
- Λιάκος Α. Ο Ελληνικός Εικοστός Αιώνας. Αθήνα: Πόλις, 2019.
- Mazower M. Inside Hitler's Greece: The Experience of Occupation 1941–1944. New Haven and London: Yale University Press, 1993.

SECURING MOBILITY IN THE NATION: PUBLIC ORDER AND STATE RECONSTRUCTION IN POST-WAR GREECE

A. Fotakis, G. Gkolfinopoulos, D. Lampropoulou

National and Kapodistrian University of Athens, Athens, Greece
afotakis@arch.uoa.gr / y_golfin@hotmail.com / dlamprop@arch.uoa.gr

The occasion of the 200 hundred years from the War of Independence (1821) has offered to a number of historians the opportunity to reflect upon the (re)construction of the nation, as well as its various sociohistorical circumstances. A significant period that divides the 20th century into different segments and signaled the nation-building process was that of the end of the German Occupation, the Greek Civil War and the years afterwards. Part of an ongoing funded project on the reconstruction of the police forces in Greece after World War II, this paper will be concerned with the postwar modes of reconstruction of the Greek state, via analysis of segments of public discourse at the time (daily press, state documents). Our main focus is on an especially distinct aspect of this process, namely the reconstruction of security and discipline mechanisms, the very institutions that were set to control mobility of persons and objects in a country severely affected by the socio-political conditions of war; a historical conjuncture where the conflicting perceptions on the future directions the state should take had become a real contested terrain.

Keywords: *security, public order, police, Civil War, postwar Greece*

References

- Alivizatos N.* Oi politikoi thesmoi se krisi 1922–1974. Opseis tis ellinikis empeirias.
Transl.: V. Stavropoulou. Athens: Themelio, 1983.

Lazou V. I Epivoli tou Kratous. O Emfylios Polemos sti Lamia, 1945–1949. Athens: Taxideftis, 2016.

Lampropoulou D. Grafontas apo ti Fylaki. Athens: Nefeli, 1999.

Liakos A. O Ellinikos Eikostos Aionas. Athens: Polis, 2019.

Mazower M. Inside Hitler's Greece: The Experience of Occupation 1941–1944. New Haven and London: Yale University Press, 1993.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΜΕ ΕΜΠΝΕΥΣΗ ΑΠΟ ΠΙΝΑΚΕΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΒΡΥΖΑΚΗ ΓΙΑ ΤΟ 1821

Χ. Χαρακόπουλος, Τ. Τσιλιμένη

*Πανελλήνιος Όμιλος Φίλων Αφήγησης, Βόλος, Ελλάδα /
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, Ελλάδα
chrischarakop@uth.gr / tsilimeni@uth.gr*

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζεται ένα εργαστήριο δημιουργικής γραφής, το οποίο πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας σε μαθητές Α΄ Γυμνασίου στο πλαίσιο του εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου 2021 και της επετείου των 200 χρόνων από την ελληνική επανάσταση (1821–2021). Με τη συγκεκριμένη δράση αναδεικνύεται η αξιοποίηση της τέχνης του κορυφαίου Έλληνα ζωγράφου της επανάστασης, Θεόδωρου Βρυζάκη ως ερέθισμα έμπνευσης και γραφής. Τα ευρήματα της εφαρμογής επιβεβαιώνουν την αξιοποίηση της εικόνας ως πηγή έμπνευσης γραφής και ως γνωριμία με το έργο δημιουργών.

Λέξεις-κλειδιά: τέχνη του 1821, δημιουργική γραφή, Θεόδωρος Βρυζάκης

1. Εισαγωγή

Η εικόνα (φωτογραφία ή πίνακας ζωγραφικής) χρησιμοποιείται ευρέως σε παγκόσμια κλίμακα ως πηγή έμπνευσης στην τέχνη της συγγραφής. Όλο και πιο συχνά στα εργαστήρια δημιουργικής γραφής προτείνεται ως μέθοδος να δίνονται εικόνες ως ερέθισμα για την παραγωγή κειμένων [Τσιλιμένη 2017]. Η «ανάγνωση» και η «ερμηνεία» των εικόνων μπορεί να συνδεθεί με την παραγωγή λόγου, γιατί η «επεξεργασία» εικόνων διευκολύνει την έκφραση λόγου [Rogers 1984]. Μέσα από τη σύνθεση κειμένων οι μαθητές/τριες καλλιεργούν τη φαντασία τους, αποκτούν γνώσεις και ερμηνεύουν

με τον δικό τους τρόπο το σημεινόμενο του εκθέματος [Κιοσσές, Δαλακούρα 2021]. Με τη χρήση αυτής της μεθόδου, καλλιεργούνται δεξιότητες οπτικού γραμματισμού [Cope, Kalantzis 2009], όπως και η γλωσσική, διανοητική και συναισθηματική εξέλιξη των μαθητών [Κωτόπουλος 2014]. Τέλος, οι μαθητές/-τριες καλούνται να παρατηρήσουν, να ερμηνεύσουν και να εκφράσουν συναισθήματα [Γρόσδος 2015].

2. 1^η φάση του Εργαστηρίου (1 διδακτική ώρα)

Στο πλαίσιο του σχολικού εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου και της εθνικής επετείου των 200 χρόνων από την Ελληνική Επανάσταση οι μαθητές της Α΄ Γυμνασίου, του Τμήματος Α5, του 1^{ου} Γυμνασίου Δράμας συμμετείχαν σε εργαστήριο δημιουργικής γραφής στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας.

Στην 1^η φάση του εργαστηρίου οι μαθητές γνώρισαν τον μεγάλο Έλληνα ζωγράφο της Επανάστασης. Επειδή η λειτουργία του σχολείου βρισκόταν σε αναστολή λόγω του Covid19, η διδασκαλία διεξήχθη εξ αποστάσεως μέσω της πλατφόρμας Cisco Webex (<http://webex.sch.gr>), που όρισε το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας για την τηλεκπαίδευση κατά το σχολικό έτος 2020–2021.

Όσον αφορά το δείγμα της έρευνας, στο εργαστήριο συμμετείχαν 20 μαθητές/-τριες (8 αγόρια και 12 κορίτσια). Αρχικά, οι μαθητές/-τριες χωρίστηκαν σε 5 ομάδες των 4 ατόμων μέσω του εργαλείου Breakout Sessions της Webex. Ο διδάσκων ανέθεσε σε κάθε ομάδα να βρει πληροφορίες για τον Θεόδωρο Βρυζάκη. Η 1^η ομάδα αναζήτησε στο διαδίκτυο και κατέγραψε πληροφορίες από τη γέννηση έως τις σπουδές του. Η 2^η ομάδα συγκέντρωσε πληροφορίες για τις σπουδές του, η 3^η για το έργο του, η 4^η για τη ζωγραφική τεχνοτροπία του και η 5^η για την αναγνώριση του έργου του. Αφού δόθηκε ο απαιτούμενος χρόνος για την αναζήτηση των πληροφοριών, οι ομάδες παρουσίασαν μέσω των εκπροσώπων τους τα στοιχεία που συνέλεξαν στην ολομέλεια της διαδικτυακής τάξης.

3. 2^η φάση του Εργαστηρίου (1 διδακτική ώρα)

Στη δεύτερη διδακτική ώρα οι μαθητές εισήλθαν στη διαδικτυακή τάξη της Webex και ο διδάσκων ανήρτησε στην e-class/Εργασίες (<https://eclass.sch.gr/>) φύλλο Εργασίας με ασκήσεις δημιουργικής γραφής. Συγκεκριμένα, δόθηκαν 5 φωτογραφίες πινάκων του Βρυζάκη, ένας για κάθε ομάδα. Οι μαθητές/-τριες εισήλθαν στην e-class, βρήκαν τη φωτογραφία του πίνακα που αντιστοιχούσε στην ομάδα τους και σ' αυτή τη διδακτική ώρα ο καθένας

μόνος του συνέγραψε το ζητούμενο από την άσκηση κείμενο. Από τους μαθητές ζητήθηκε να γράψουν διαλόγους των ιστορικών προσώπων που απεικονίζονταν στους πίνακες του Βρυζάκη, στίχους από σκηνές γλεντιού των ηρώων του '21, όπως και να αφηγηθούν σαν να ήταν μία από τις μορφές του πίνακα τι συνέβη στην Επανάσταση αξιοποιώντας και στοιχεία που θα μπορούσαν να αντλήσουν από το διαδίκτυο σχετικά με τα ιστορικά γεγονότα που απεικονίζονταν στους πίνακες. Οι μαθητές/-τριες με το τέλος της διδακτικής ώρας έστειλαν τα κείμενά τους στο μείλ του διδάσκοντα στην e-class.

4. 3^η φάση του Εργαστηρίου (1 διδακτική ώρα)

Στην 3^η διδακτική ώρα, διδάσκων και μαθητές εισήχθησαν στη διαδικτυακή τάξη της Webex και ο διδάσκων ζήτησε από τους μαθητές να αναρτήσουν τα κείμενά τους στο www.padlet.com. Οι μαθητές ανήρτησαν τα κείμενά τους και τα διάβασαν στη συνέχεια στην ολομέλεια της τάξης. Διδάσκων και μαθητές επεσήμαναν στοιχεία των κειμένων που άρεσαν σε όλους και ξεχώρισαν για την έμπνευση και την πρωτοτυπία τους. Ο διδάσκων, διαβάζοντας εκτός διδακτικής ώρας τα κείμενα των μαθητών, έστειλε σε όλους τους μαθητές/-τριες ανατροφοδότηση για τα κείμενά τους.

5. 4^η φάση του Εργαστηρίου (1 διδακτική ώρα)

Το εργαστήριο δημιουργικής γραφής έκλεισε με την αξιολόγηση της όλης δράσης. Στην πλατφόρμα <https://e-me.edu.gr/> αναρτήθηκε ερωτηματολόγιο, για να γνωρίσουν οι μαθητές/-τριες τη μορφή του, τον τρόπο συμπλήρωσής του και τη χρησιμότητά του στην άντληση δεδομένων μιας έρευνας.

Εκπαιδευτικός και μαθητές εισήχθησαν στη Webex και ο εκπαιδευτικός έδωσε οδηγίες στους μαθητές για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Οι μαθητές συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, του οποίου οι ερωτήσεις αφορούσαν στον Θεόδωρο Βρυζάκη, στους πίνακές του και στη δημιουργική γραφή και το έστειλαν στο μείλ του διδάσκοντος στην e-me.

6. Ευρήματα της έρευνας

Από τις απαντήσεις του ερωτηματολογίου εξήχθησαν τα παρακάτω αποτελέσματα: 16 μαθητές στους 20 (ποσοστό 80%) δε γνώριζαν τον ζωγράφο Θεόδωρο Βρυζάκη και τους πίνακές του πριν από το εργαστήριο. 18 στους 20 μαθητές (ποσοστό 90%) απάντησαν ότι τους άρεσε περισσότερο ο πίνακας «Η έξοδος του Μεσολογγίου». 15 στους 20 μαθητές (ποσοστό 75%) επέλε-

ξαν τον πίνακα «Τυφλός τραυματίας πολεμιστής» ως τον πίνακα που μπορεί να δώσει περισσότερα ερεθίσματα για τη συγγραφική κειμένου. Τέλος, 17 στους 20 μαθητές (ποσοστό 85%) απάντησαν ότι τους άρεσε το εργαστήριο δημιουργικής γραφής με θέμα τους πίνακες του Θεόδωρου Βρυζάκη.

7. Συμπεράσματα

Από την παραπάνω δράση έγινε κατανοητό ότι πριν από το εργαστήριο οι μαθητές του τμήματος πολύ λίγο γνώριζαν για τον Θεόδωρο Βρυζάκη και τους πίνακές του, συνεπώς θα πρέπει να γίνονται δράσεις τόσο στην Πρωτοβάθμια όσο και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, για τη γνωριμία των μαθητών με τα έργα του Βρυζάκη, αλλά και άλλων μεγάλων ζωγράφων της Επανάστασης.

Επιβεβαιώθηκε η άποψη του Rogers [1984] ότι η εικόνα συνδέεται με την έκφραση του λόγου και μπορεί να αποτελέσει ερέθισμα για συγγραφή.

Στην πλειοψηφία των μαθητών άρεσε η δημιουργική γραφή, συνεπώς προτείνεται να αξιοποιείται στην τάξη ως διδακτική μέθοδος και ως τρόπος συγγραφικής έκφρασης των μαθητών.

Βιβλιογραφία

- Γρόσδος Σ. Οι εικόνες ως ερέθισμα δημιουργικής γραφής // Δελτίο Εκπαιδευτικού Προβληματισμού και Επικοινωνίας 55, 2015. Διαθέσιμο στο: <http://impschool.gr/deltio-site/?p=372>.
- Κιοσσές Σ., Δαλακούρα Ν. Μετα-γράφοντας την τέχνη: Μουσεία, πινακοθήκες και χώροι πολιτισμικής κληρονομιάς ως «τόπου» δημιουργικής γραφής. Αθήνα: Κλειδάριθμος, 2021.
- Κωτόπουλος Τ. Πράξη και διδασκαλία της Δημιουργικής Γραφής στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα // Πρακτικά Ε' Επιστημονικού Συνεδρίου «Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204–2014): οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία». Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών, 2014. Σ. 801–822.
- Τσιλιμένη Τ. Φωτογραφία, Αφήγηση και Δημιουργική Γραφή // Τ. Τσιλιμένη, Ν. Γραϊκός (επιμ.). Εργαστήριο Λόγου και Πολιτισμού Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Κατεύθυνση Λογοτεχνίας και Παιδικού Βιβλίου. Πανελλήνιος Όμιλος Φίλων Αφήγησης (Π.Ο.Φ.Α.), 2017.
- Cope B., Kalantzis M. 'Multiliteracies': New literacies, new learning // *Pedagogies: An International Journal* 4(3), 2009. P. 164–195.
- Rogers P. The power of visual presentation // A. Dickinson, P. Lee, P. Rogers (eds.). *Learning history*. London: Heinemann, 1984. P. 154–167.

CREATIVE WRITING IN EDUCATION INSPIRED BY PAINTINGS: THE CASE OF THEODOROS VRYZAKIS ON 1821

Ch. Charakopoulos, T. Tsilimeni

Panhellenic Storytelling Association, Volos, Greece /

University of Thessaly, Volos, Greece

chrischarakop@uth.gr / tsilimeni@uth.gr

This announcement presents a creative writing workshop, which took place in Greece in the course of Modern Greek for junior high school students in the context of the celebration of March 25, 2021 and the 200th anniversary of the Greek revolution (1821–2021). This implementation highlights the use of the art of the leading Greek painter of the revolution, Theodoros Vryzakis as a stimulus for inspiration and writing.

Keywords: *art of 1821, creative writing, Theodoros Vryzakis*

References

- Grosdos S.* Oi eikones os erethisma dimiourgikis grafis // *Deltio Ekpaideftikou Provlitismou kai Epikoinonias* 55, 2015. Available at: <http://impschool.gr/deltio-site/?p=372>.
- Kiosses S., Dalakoura N.* Meta-grafontas tin technī: Mouseia, pinakothikes kai choroī politismikis klironomias os «topoi» dimiourgikis grafis. Athens: Kleidarithmos, 2021.
- Kotopoulos T.* Praxi kai didaskalia tis Dimiourgikis Grafis sti sygchroni elliniki pragmatikotita // *Continuities, Discontinuities, Ruptures in the Greek World (1204–2014): Economy, Society, History, Literature*. European Society of Modern Greek Studies, 2014. P. 801–822.
- Tsilimeni T.* Fotografia, Afigisi kai Dimiourgiki Grafi // T. Tsilimeni, N. Graikos (eds.). *Ergastirio Logou kai Politismou Panepistimiou Thessalias. Katefthynsi Logotechnias kai Paidikou Vivliou*. Panellinos Omilos Filon Afigisis (P.O.F.A.), 2017.
- Cope B., Kalantzis M.* ‘Multiliteracies’: New literacies, new learning // *Pedagogies: An International Journal* 4(3), 2009. P. 164–195.
- Rogers P.* The power of visual presentation // A. Dickinson, P. Lee, P. Rogers (eds.). *Learning history*. London: Heinemann, 1984. P. 154–167.

Οργкомитет Международной конференции:

Α. Α. Липгарт (председатель), Μ. Β. Биби́ков (заместитель председателя),
Ε. Β. Бобрышева, Β. Η. Давыдов, Κ. Α. Климова, Ю. Β. Мантова, Ε. С. Онуфриева,
Ι. Β. Тресорукова, Ε. Β. Тупикина, Α. Α. Варламов

Ναучный комитет конференции:

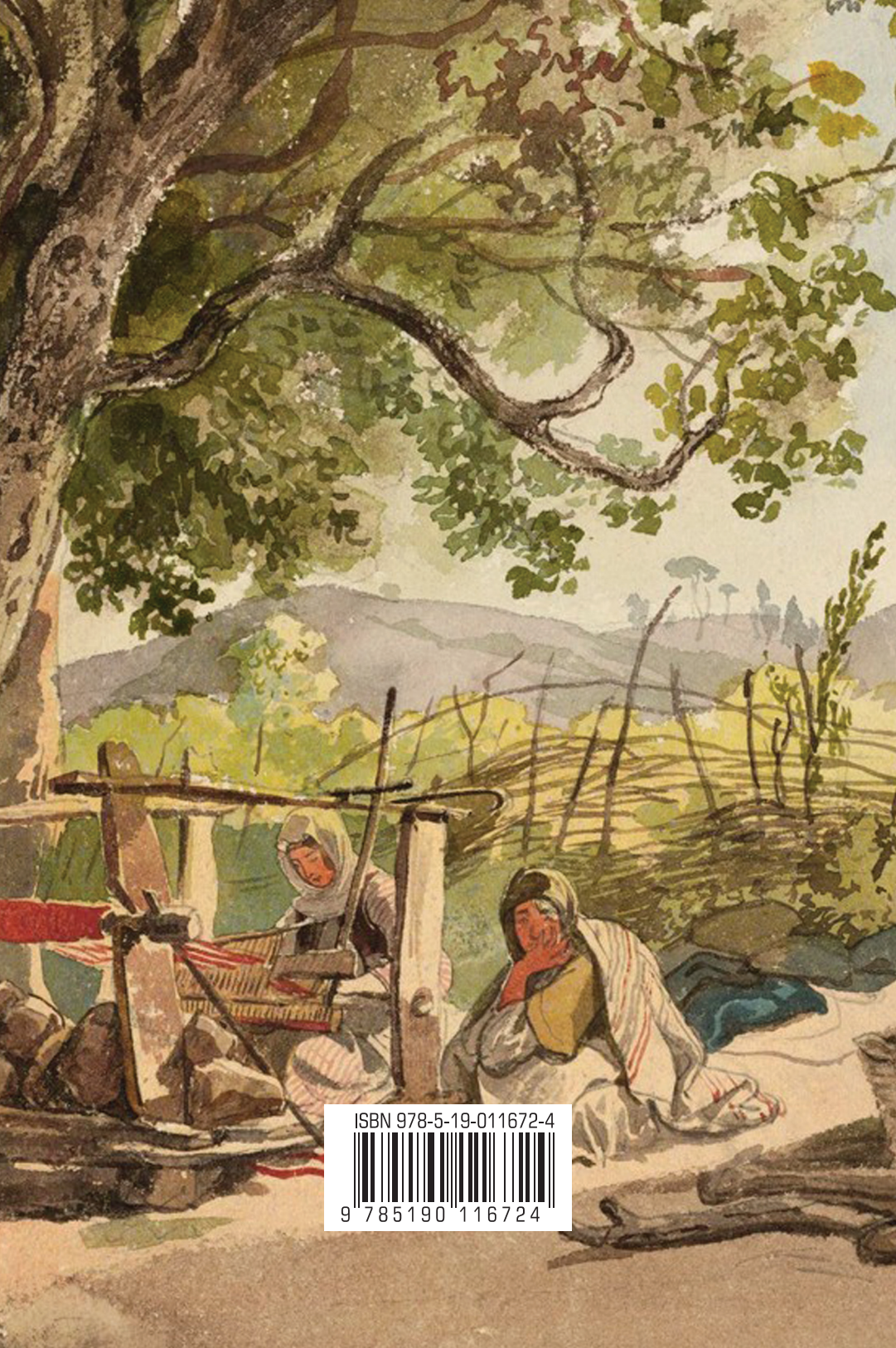
Μ. Β. Биби́ков, ΡΑΝ (Россия)
Ζ. Γавριιλίδυ, Университет имени Демокрита (Греция)
Α. Ю. Гришин, МГЛУ, Ассоциация неозэллинистов России (Россия)
Я. Л. Забудская, МГУ имени М. В. Ломоносова (Россия)
Κ. Α. Климова, МГУ имени Μ. Β. Ломоносова (Россия)
Ю. Β. Мантова, МГУ имени Μ. Β. Ломоносова (Россия)
Η. Μавρελος, Университет имени Демокрита (Греция)
Η. Ματιουδακис, Университет Гранады (Испания)
Β. Β. Μуханова, МГУ имени Μ. Β. Ломоносова (Россия)
Π. Μутавджич, Белградский университет (Сербия)
Τ. Φ. Теперик, МГУ имени Μ. Β. Ломоносова (Россия)
Ι. Β. Тресорукова, МГУ имени Μ. Β. Ломоносова (Россия)
Β. Σαбатаκακис, Университет Λунда (Швеция)
Α. Φλιαтурас, Университет имени Демокрита (Греция)

Οργανωτική Επιτροπή του Συνεδρίου

Α. Lipgart (πρόεδρος), Μ. Bibikov (αντιπρόεδρος), Ε. Bobrysheva, V. Davyдов,
Κ. Klimova, Yu. Mantova, Ε. Onufrieva, Ι. Tresorukova, Ε. Tupikina, Α. Varlamov

Επιστημονική Επιτροπή του Συνεδρίου

Mikhail Bibikov, Ρωσική Ακαδημία Επιστημών, Ρωσία
Ζωή Γαβριηλίδου, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Ελλάδα
Aleksy Grishin, Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών της Ρωσίας
Yana Zabudskaya, Κρατικό Πανεπιστήμιο Λομονόσοφ της Μόσχας, Ρωσία
Ksenia Klimova, Κρατικό Πανεπιστήμιο Λομονόσοφ της Μόσχας, Ρωσία
Yulia Mantova, Κρατικό Πανεπιστήμιο Λομονόσοφ της Μόσχας, Ρωσία
Νικόλαος Μαυρέλος, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Ελλάδα
Νικόλαος Μαθιουδάκης, Πανεπιστήμιο της Γρανάδας, Ισπανία
Vita Mukhanova, Κρατικό Πανεπιστήμιο Λομονόσοφ της Μόσχας, Ρωσία
Predrag Mutavdžić, Πανεπιστήμιο Βελιγραδίου, Σερβία
Tamara Teperik, Κρατικό Πανεπιστήμιο Λομονόσοφ της Μόσχας, Ρωσία
Irina Tresorukova, Κρατικό Πανεπιστήμιο Λομονόσοφ της Μόσχας
Βασίλειος Σαμπатаκάκης, Lund University, Σουηδία
Ασημάκης Φλιάτουρας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Ελλάδα

ISBN 978-5-19-011672-4

9 785190 116724